

**37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Állam- és Jogtudományi Szekció**

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:
*Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar*

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

**Zöld erdőben jártam, paródiát láttam, szabad-e
felhasználni? – A szabad felhasználási esetek körének
bővülése a szerzői jogban, különös tekintettel a
pastiche- és a paródia-kivételre**

Kézirat lezárásának dátuma:

2023/11/07

*Nyilatkozom, hogy pályamunkám megírása során nem vettem igénybe mesterséges
intelligencia segítségét.*

TARTALOM

Bevezetés.....	4
1. A szabad felhasználás európai, valamint hazai keretei.....	5
2. Új intézmény: a gúny, a kritika, a paródia és a stílusutánzat (pastiche) elhatárolási kérdései	8
2.1. A paródia és a pastiche fogalmi elhatárolása	10
2.2. A Deckmyn-ügy	14
3. Az Egyesült Királyság joggyakorlata	17
4. Szabad felhasználás az Amerikai Egyesült Államokban.....	22
4.1. Paródia	23
4.2. A paródia és védjegyek viszonya	25
4.3. Pastiche	29
5. Kitekintés az Európai Unió gyakorlatára	31
5.1. A francia szabályozás.....	31
5.2. A német szabályozás	32
5.3. A holland szabályozás.....	33
5.4. A Cofemel-ügy.....	35
Záró gondolatok	37
Felhasznált irodalom	38

Bevezetés

A szerzői jog körbevesz minket, mindig is körbevett és valójában mindig is szükségünk lesz e jogi oltalomra, hiszen ösztönösen bennünk van, hogy megvédjük, ami a miénk; amit mi teremtettünk. Érdekes, hogy pont a jog az, ami bizonyos esetekben képes felülírni ezt.

Szabad felhasználás; mi is jut eszünkbe e kifejezés hallatán? Feltehetően az, hogy szabadon, vagyis engedély nélkül alakíthatunk át egy művet, tehetjük azt sajátunkká, illetőleg az, hogy a szabad felhasználási esetek a szerzőt megillető kizárólagos jogok korlátját képezik, amelyek célja, hogy a felhasználók és a társadalom érdekeit védjék a szerzői monopolisztikus jogokkal szemben. Másodsorban pedig arra gondolunk, vajon mibe is fog nekünk az kerülni, ha máséból kívánunk újat teremteni? Amennyiben a jogszabályoknak megfelelően tesszük azt, akkor a válasz az, hogy semmibe. Ehhez a hazai jogban a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényből (a továbbiakban: Szjt.) kaphatunk segítséget, amelybe nemrég, 2021-ben került be egy jelentős változás egy uniós irányelv kapcsán.

Dolgozatunk kezdő soraiban a szabad felhasználás európai, valamint hazai kereteit érintjük, külön figyelmet szentelve egyes európai uniós irányelvekre és az általuk hozott újításokra egyaránt.

Ezt követően vizsgálat alá vonjuk a gúnyt, a kritikát, a paródiát és a stílusutánezatot (pastiche), mint a szabad felhasználási esetek körének újdonságait, külön kitérve az utóbbi kettő fogalmi és kritikai elemzésére.

Dolgozatunk további részében kitekintést teszünk a külföldi szabályozásra, kiemelt hangsúlyt fektetve az Egyesült Királyság, az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Unió joggyakorlatára. Továbbá annak érdekében, hogy mélyebb betekintést nyújthassunk az olvasó számára, górcső alá vesszünk a munkánk tekintetében olyan alapvető fontosságú jogeseteket, illetőleg döntéseket, mint amilyen többek között a Deckmyn, a Shazam kontra Only Fools vagy a Cofemel-ügy.

1. A szabad felhasználás európai, valamint hazai keretei

Flaherty egy rendkívül életszerű példával szemlélteti a szabad felhasználást eredményező szerzői jogi korlátok, vagyis a „kivételek” körét: képzeljünk el egy babákkal játszó gyermeket. Felöltözteti őket, babaházba rakja őket, és mindenféle történetet kitalál, amit eljátszhatnak velük. A mai „informatikai korban” ez a gyermek ugyanúgy játszhat a kasszasiker-franchise Lego-figuráival, vagy számítógépen képregényeket tervezhet, vagy akár történeteket írhat a legújabb Marvel-filmek szereplőinek felhasználásával is. Lehet, hogy a táblagépét arra használja, hogy lefilmezze magát, amint a Lego-figurákkal játszik. Nem számít, milyen technológiát használ a gyermek alkotás közben, szinte biztosan nem aggódna tetteinek szerzői jogi következményei miatt. Nem is kellene – ez a szerzői joggal kapcsolatos magáncélú felhasználás alóli kivétel lényege. Mi van azonban, ha a gyermek feltölti a videót vagy a képregényt az internetre? Az egyetlen módszer az ilyen magatartásért való felelősség elkerülésére az az, ha azzal érvelnek, hogy a mű a jogszabály tisztességes forgalmazásra vonatkozó rendelkezéseiben foglalt korlátozások és kivételek valamelyikének hatálya alá tartozik.¹

Ám míg például az amerikai *fair use doktrína* igencsak rugalmas keretek között teszi lehetővé az újonnan felmerülő magatartások szabaddá nyilvánítását, addig a magyar szerzői jogi törvény értelmében a szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezéseket nem lehet kiterjesztően értelmezni.² A felhasználót vezérlő célt mindig a konkrét esetben kell megvizsgálni, tekintettel arra, hogy szabad felhasználásról kizárólag nyilvánosságra hozott szerzői művek esetében beszélhetünk, és csak a vagyoni jogokra terjedhet ki. A „szabad” jelző két fontos tényezőt foglal magába: a felhasználásra a szerző – adott esetben annak jogutódja, avagy az ő érdekeit képviselő közös jogkezelő szervezet – engedélye, valamint a részükre fizetendő bármilyen ellentételezés nélkül, tehát ingyenesen kerülhet sor. Aközött azonban nincsen különbség, hogy az engedély kérése írásban vagy szóban, illetőleg előzetesen, utólagosan vagy felhasználási szerződés kötésével történik.³

Választott témánk tekintetében azonban különös fontosságú, hogy nemrégiben szerzői jogi reformra került sor. Az Országgyűlés 2021. április 27-en fogadta el az Szjt. és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2021. évi XXXVII. törvényt. E jogszabályi

¹ FLAHERTY, Ruth: *Fair Dealing in a Fandemic: How Pastiche can be used to Clarify the Position of User-Generated Content*. European Journal of Law and Technology, Vol 13 No.1, 2022. 2. o.

² MEZEI Péter: *Szabad felhasználás és kultúra - Észrevételek a Gowers-jelentéssel kapcsolatban*. Debreceni Jogi Műhely, 2008. évi (V. évfolyam) 1. szám, Különszám, 2008. 6. o.

³ MEZEI Péter: *i. m.* 2. o., 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról 33. § (3) bekezdés

modernizáció révén az európai uniós szerzői jogi reform két legnagyobb hatással bíró elemének hazai implementációjára is sor került; ezek a következők:

- SatCab II irányelv, melynek elsődleges célkitűzése az analóg televíziózást kiegészítő online közvetítések szerzői jogi kérdéseinek rendezése; illetve
- 2019/790 irányelv (a továbbiakban: CDSM-irányelv), amely átfogó jelleggel törekszik az Unió összes szerzői jogi szabályát a digitális korhoz igazítani, részben a szabad felhasználási esetek felülvizsgálata és kiegészítése által.⁴

Érdekességként megjegyzendő, hogy Magyarország az élen jár az irányelvek átültetése szempontjából, hiszen a SatCab II irányelvet elsőként, a CDSM-irányelvet másodikként ültette át az Európai Unió tagállamai közül.⁵

Dolgozatunk tekintetében a CDSM-irányelv legfontosabb rendelkezése a következő:

17. cikk Védelem alatt álló tartalmak online tartalommegosztó szolgáltatók általi használata

(7) (...) A tagállamok biztosítják, hogy a felhasználók minden egyes tagállamban a következő létező kivételek és korlátozások bármelyikére támaszkodhassanak a felhasználók által előállított tartalom online tartalommegosztó szolgáltatásokra való feltöltése és hozzáférhetővé tétele során:

a) idézés, kritika, ismertetés;

b) karikatúra, paródia vagy utánzat készítésének céljára történő felhasználás.⁶

Mivel dolgozatunkban több esetben is hivatkozunk uniós irányelvekre, a CDSM-irányelv mellett 2001/29/EK irányelvnek (a továbbiakban: InfoSoc-irányelv) egy – a témánk szempontjából legrelevánsabb – rendelkezését is szeretnénk bemutatni:

⁴ LÁBODY Péter: Szerzői jogi „user-szabadságok” a globális tartalommegosztó platformokon. In Medias Res, X. évf. 1. sz. 2021. 102. o.

⁵ UJHELYI Dávid: *Hatályba lépett a szerzői jogról szóló törvény módosítása*. Szerzői jog a 21. században, 2021. június 1. (Elérhető: <https://copy21.com/2021/06/hatalyba-lepett-a-szerzoi-jogrol-szolo-torveny-modositasa/>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.10.)

⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 Irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról, 17. cikk, (7) bek.

5. cikk: Kivételek és korlátozások

(3) A tagállamok a 2. és a 3. cikkben szabályozott jogok vonatkozásában az alábbi esetekben kivételeket, illetve korlátozásokat állapíthatnak meg:

k) karikatúra, paródia vagy utánzat készítésének céljára történő felhasználás.⁷

Végül, de nem utolsósorban szeretnénk e pont alatt bemutatni egy olyan hazai vonatkozású ügyet, amely még a fentebb említett irányelvek elfogadása előtt bontakozott ki. Az első valóban említésre méltó hazai jogvita, amely a paródia-kivétel szerzői jogi megítéléséhez kapcsolható, egy 2018-as politikai paródiához köthető, amelynek a *DC Comics* és a *HVG Lapkiadó Kft.* volt a főszereplője. A *Superman*-ügy lényege tehát az volt, hogy a magyar hetilap a címlapján egy a Supermanre merőben hasonlító stróman volt, aki a kezeivel ingét ketté tépve villantja meg az alatta lévő a szuperhős ruházatára emlékeztető öltözetet, melyen csak annyi az eltérés, hogy az ikonikus “S” helyett egy “\$” jel szerepel. A felhasználás engedély hiányában történt, így a DC Comics polgári peres eljárást indított.⁸ Az ügyben parodizálás célzatára hivatkozva a DC Comics engedélye nélkül használta fel a HVG a híres, sokak által ismert képregényhős, Superman alakját, amellyel megsértette a DC Comics szerzői jogát, tekintve, hogy a Fővárosi Ítéltábla jogerős ítéletében ezt meg is állapította.⁹ Érdeemes megemlíteni, hogy az alperes védekezése szerint nem a karaktert és annak jellegzetes ábrázolását használták fel; a karakter egyáltalán nem is jelenik meg a címlapon, így annak kereskedelmi hasznosítása sem történhetett meg. A karakter átdolgozásáról pedig azért nincsen szó, mert a címlapon lévő ábrázolás a karakter lényegét – művészi mondanivalóját – nem tartja meg, mindössze az eredeti mű egyfajta paródiája, amely a felperes engedélyét nem igényelve hoz létre új szerzői művet. Az ábrázolás a képregény karakter egyes stíluselemeit kétségtávol átveszi, de új, az eredeti mű mondanivalójával szemben álló mondanivalóval rendelkező alkotás, melynek felhasználása nem függ a felperes engedélyétől.¹⁰ Mint már említettük, jogerős ítélet született arról, hogy valóban szerzői jogi jogsértés történt, és a hetilap megsértette az Szjt.-ben biztosított, szerzőt megillető jogokat, mert ehhez illusztrációként szerzői jog által védett alkotást használt fel.

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról, 5. cikk, (3) bek., k) pont

⁸ UJHELYI Dávid: *A politikai paródia célját szolgáló felhasználások szerzői jogi megítélése*. In *Medias Res - A Journal on Press Freedom and the Rules of the Public Sphere* 2022, no. 1 (July 2022), 59-60. o.

⁹ CZÉKUS Domonkos: *Paródia kivétel a szerzői jogban – Itthon is bevezethetik*. Arsboni, 2021. január 22. (Elérhető: <https://arsboni.hu/parodia-kivétel-a-szerzői-jogban-itthon-is-bevezethetik/>, utolsó elérés dátuma: 2023. 04. 04.)

¹⁰ A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakértői véleménye: SzJSzT-07/19. (Elérhető: https://www.szjnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_7_2019.pdf) 2. o.

Témánk szempontjából hangsúlyozandó az alperes védekezése – illetőleg annak paródiára hivatkozó momentuma –, hiszen ekkor még nem volt megfelelő az eredeti mű paródiájára vonatkozó jogalap, mivel a magyar jog akkoriban még ezt a szabad felhasználási kivételt nem tartalmazta.¹¹

2. Új intézmény: a gúny, a kritika, a paródia és a stílusutánczat (pastiche) elhatárolási kérdései

Az uniós jogharmonizáció követelményeinek megfelelően a már említett 2021. évi XXXVII. törvény további új szabad felhasználási eseteket tett lehetővé: többek között a kritikai vagy ismertetési, valamint a karikatúra, paródia, illetve stílusutánczat célú felhasználást. Ezek az újfajta szabad felhasználások legfőképpen arra hivatottak, hogy a véleményszabadság érvényesülését és a kreatív alkotómunka ösztönzését mozdítsák elő.¹² Az is megállapítható, hogy az egyes országok között bizonyos eltérések tapasztalhatók a szabad felhasználási esetekre vonatkozóan. Az alapvető azonosságok pedig a nemzetközi dokumentumok általános elfogadottságára vezethetők vissza, mint amilyen a BUE- vagy TRIPS-egyezmény, valamint az Európai Unióban az InfoSoc-irányelv.¹³ Mindemellett kiemelendő az is, hogy a karikatúra, a paródia és a stílusutánczat céljára nem minden nemzetközi szerzői jogi jogforrás biztosít szabad felhasználási esetet, így nem ritka, hogy az általános háromlépcsős tesztre kell hagyatkoznia annak, aki a szabad felhasználások létét vagy éppen korlátait igazolni kívánja; egyes országok pedig esetjogukon keresztül ismerik el őket, melyre példaként említhető többek között az USA is.¹⁴

Számos forrás abban a tekintetben utal ezen felhasználási esetek jogilag releváns mivoltára, hogy mennyiben szükséges a szerzői jogban való szabályozásuk, mennyiben érdemes a jogi szabályozás részévé tenni ezeket, vagy éppen fordítva, mennyire szorulnak rá ezek a kivételek arra, hogy szerzői jogilag védettek legyenek. Közös metszet az adott mű védelme: értve ezalatt mind az eredeti, mind pedig a „származékos” művet; azonban korlátlanyságról ez esetben sem beszélhetünk. A karikatúra, paródia és stílusutánczat szerzői jogi értékelése attól függ, hogy a felhasználás érinti-e a szerzői jogi védelem alatt álló mű ún. védett elemeit. Amennyiben nem érinti, például azért, mert a másodlagos alkotó műve pusztán

¹¹ CZÉKUS Domonkos: *Uo.*

¹² TÖSZEGI Zsuzsanna: *A digitális fekete lyukak kialakulásától az Európai Unió irányelvein át a magyar szerzői jogi törvény módosításáig.* Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 69. évfolyam 8. szám, 2022. 500. o.

¹³ MEZEI Péter: *i. m.* 3. o.

¹⁴ LÁBODY Péter: *i. m.* 122. o.

ötleteket, stílusokat vagy technikákat másol, úgy a felhasználási cselekmény szerzői jogilag nem releváns. Ha azonban a válasz igen, tehát védett elemek kerültek felhasználásra, a következő kérdésként az merülhet fel, hogy a szóban forgó elemek az eredeti mű lényeges részét képezik-e.¹⁵

Ahhoz, hogy ezt minél szélesebb aspektusban vizsgálat alá vethessük, elengedhetetlennek tartjuk mindazon alapfogalmak ismertetését, amelyek tisztázásával élesebb képet nyújthatunk az olvasónak a dolgozat tárgyát illetően; ehhez a magyar nyelv értelmező szótára mellett a *Cambridge Dictionary* lesz segítségünkre.

Elöljáróban szeretnénk leszögezni, hogy meglátásunk szerint például a karikatúra, a gúny és a kritika is általában véve olyan meghatározások, amelyek jobban a köztudatban, s mint olyan, a közgondolkodásban élnek, míg mondjuk a stílusutánzatról ez kevésbé mondható el. Dolgozatunk tartalmi kereteire tekintettel csupán a jelen fejezetben és csak a fogalmi elhatárolások szempontjából foglalkozunk e három kivétellel, hiszen a későbbiekben mindegyik egy-egy hivatkozás alapjául szolgál majd.

A Cambridge Dictionary megfogalmazása szerint *karikatúra* olyan rajz vagy írott vagy szóbeli leírás valakiről, amely általában ostobának tünteti fel az illetőt azáltal, hogy megjelenésének vagy jellemének egy részét feltűnőbbé teszi, mint amilyen valójában.¹⁶ Ehhez hasonlóan definiálható a magyar nyelvben is, mely szerint a karikatúra egy személy, típus vagy emberi csoport külső jellemző vonásait és jellembeli tulajdonságait szándékosan túlzó módon, gúnyos vagy mulattató céllal ábrázoló kép, rajz vagy szobor.¹⁷ Érdeemes megjegyezni, hogy a karikatúrák – azon kívül, hogy eltérő céllal készülnek, mint az eredeti mű – általában esztétikailag is megváltoztatják a másolt karaktert.¹⁸ Mivel általában kritizálnak vagy ahogy említésre került, humorosan eltúlozzák az eredeti mű jellemzőit, így könnyen eshetnek szabad felhasználás alá, hiszen még ha a céljuk nem is lenne lényegesen eltérő az eredetitől, mégis változásokat fedezhetünk fel az esztétikai torzítások miatt.¹⁹

Valójában a *gúny* cambridge-i definiálása sem áll távol az előbb leírtaktól, hiszen azt az emberek vagy eszmék humoros módon történő kritizálásaként fogalmazza meg, különösen politikai célzattal, vagy olyan írásról van szó, amely ezt a stílust használja.²⁰ Ezzel szemben a

¹⁵ HUDSON, Emily: *The Pastiche Exception in Copyright Law: A Case of Mashed-Up Drafting?* Intellectual Property Quarterly, 2017/4. 11-12. o.

¹⁶ Cambridge Dictionary: <https://dictionary.cambridge.org/>

¹⁷ A magyar nyelv értelmező szótára: <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara>

¹⁸ TAN, Wee Liang: *Fair Use for Parody, Satire, Caricature and Pastiche*. Sing. L. Rev. Vol. 39. (2021-2022), 142. o.

¹⁹ TAN, Wee Liang: *i. m.* 152. o.

²⁰ Cambridge Dictionary: *Uo.*

magyar nyelv értelmező szótára már bővebben fejti ki a gúnyt, akképpen, hogy az valakire, valamire vonatkozó lekicsinylő ítéletnek magatartással, taglejtéssel, hanggal, beszéddel való olyan kifejezése, mely az illető személyt vagy dolgot nevetségessé teszi vagy akarja tenni, illetőleg ha az irodalomtudomány szempontjából tekintjük, a nevetségesség az az erősen célzatos faja, mellyel az író vagy költő valamely társadalmi visszasságot torzítva ábrázol, hogy jobban észrevétesse, illetve kiküszöbölését elősegítse.²¹

A *kritika* tekintetében az általános magyar közvélekedés által ismert megfogalmazás lényegében egybeesik a cambridge-i definícióval, miszerint a kritika valaminek vagy valakinek, különösen például könyveknek vagy filmeknek, jó vagy rossz tulajdonságairól vélemény vagy ítélet megfogalmazása.²²

Végül, de nem utolsósorban, minthogy a pastiche tárgyalása – a köztük lévő hasonló stílusjegyekre tekintettel – gyakorta a paródiával történő párhuzamba állítással történik, a következőkben mi is követjük majd ezt a – szerintünk – legérthetőbb elhatárolási perspektívát. Érdeemes megjegyezni, hogy a pastiche definíciójának meghatározása és kidolgozása azért is jelent kihívást, mert a kifejezés jelentése különböző alkotói körökben változó, és az idő múlásával folyamatosan fejlődik. Talán nagyobb az egyetértés azzal az állítással kapcsolatosan, hogy a pastiche és a paródia a szándék és a hatás alapján állítható szembe egymással. Ismert olyan álláspont, miszerint a pastiche szorosan, nyíltan, elismerően és gyakran játékosan kölcsönöz korábbi művek stílusából, gyakran különböző stílusok elemeit kombinálva, addig a paródiában jelen lévő utánzás a gúny vagy a nevetségesség szellemében történik. Az eltérés, illetőleg az átfedés mértéke azonban itt is attól függ, hogy ki milyen definíciókat preferál.²³ Nem könnyű tehát általános érvényű meghatározást adni, azonban kétségtelen, hogy a különbözőség ellenére fellelhető számos közös vonás konzisztens iránymutatásul szolgálhat. A következő pontban a paródia és a pastiche elhatárolása tekintetében ezekre fogunk rávilágítani, a lehető legteljesebb alapossággal körbejárva őket.

2.1. A paródia és a pastiche fogalmi elhatárolása

Alapvetően elmondható, hogy a paródia és a pastiche kivitelezésükben és céljukban is különböznek, mégis az intertextualitás mindkét formája létező entitásokra támaszkodik; a

²¹ A magyar nyelv értelmező szótára: *Uo.*

²² Cambridge Dictionary: *Uo.*

²³ HUDSON, Emily: *i. m.* 8-9. o.

paródia azonban gúnyt űz belőle, míg a pastiche egyfajta tisztelgésnek is megjeleníthető. A paródia célja, hogy szelíden kigúnyolja a trendeket, embereket és eseményeket, míg a pastiche inkább a korábbi művészet szellemében hoz létre művet, egy ismert műfaj vagy stílus olyan elemeit kölcsönözve, amelyek a nézők és a közönség számára felismerhetőek.²⁴ E pontban tehát elsősorban arra szeretnénk rávilágítani, hogy milyen lényegi vonásokra vezethető vissza a kettő közötti különbségtétel, egyúttal alaposan körbejárni és feltárni, miként jelenik meg mindez a gyakorlatban.

A cambridge-i megfogalmazás szerint a pastiche olyan művészeti, zenei, irodalmi stb. alkotás, amely szándékosan másolja valaki más művének stílusát, vagy szándékosan többféle stílusban készült.²⁵ Ehhez képest a magyar szótár tömörebben fogalmaz azzal, hogy az utánzat valamely eredeti alkotás lemásolásával készült mű vagy tárgy.²⁶

A pastiche legegyszerűbben talán úgy fogható meg, mint egy másik műalkotás – legyen az zene, irodalmi mű, színház vagy építészet – stiláris utánzása, továbbá az intertextualitás egyik formájaként is értelmezhető, amelyben a művész egy mű központi gondolatát vagy témáját veszi alapul, és azt felhasználja egy eredeti mű létrehozásához. A pastiche lehet különböző források kompozíciója is, amely különböző művek keverékét alkotja. Lényegében tehát a korábbi művészetet utánozza, de nem plágium, helyett szinte úgy működik, mint egy műfaj vagy művészeti irányzat szelíd kisajátítása és széleskörű általánosítása, az említett műfaj ismert aspektusait kihasználva, hogy az olvasók, hallgatók és közönség öröme és szórakoztatására szolgáljon. Mindemellett a pastiche a posztmodern művészet egyik formájaként is megragadható; a posztmodern kultúra gyakran támaszkodik a korábbi művészeti formák felidézésére, így ebben az értelemben a posztmodernisták a pastiche-t alkalmazzák, hogy tiszteljenek e múltbeli korszakok és mozgalmak előtt.²⁷

A paródia a cambridge-i meghatározás értelmében olyan írás, zene, művészet, beszéd stb., amely szándékosan másolja valaki híres ember stílusát, vagy egy adott helyzetet másol, és az eredeti jellemzőit vagy tulajdonságait humoros módon teszi szembetűnőbbé.²⁸ Ehhez hasonló a magyar definíció, miszerint a paródia az az irodalmi mű, amelynek szerzője valamely művészi igényű irodalmi alkotást, műfajt vagy írói modort úgy akar nevetségessé tenni, hogy annak szembe szökő jellegzetességeit torzítottan, eltúlozva utánozza.²⁹

²⁴ MasterClass: *Pastiche vs. Parody: Examples of Pastiche and Parody*. (Jun 17, 2022) (Elérhető: <https://www.masterclass.com/articles/pastiche-vs-parody>, utolsó elérés dátuma: 2023.02.11.)

²⁵ Cambridge Dictionary: *Uo.*

²⁶ A magyar nyelv értelmező szótára: *Uo.*

²⁷ MasterClass: *Uo.*

²⁸ Cambridge Dictionary: *Uo.*

²⁹ A magyar nyelv értelmező szótára: *Uo.*

Ezen túlmenően például egyes angolszász országok szerzői jogi dogmatikája különbséget tesz *weapon parody* és a *target parody* esetei között. Az előbbi lényegét tekintve a klasszikus, szűk értelemben vett szerzői jogi paródiának feleltethető meg, vagyis azt az esetet fedi le, amikor a felhasználó a szerző alkotását, az eredeti művet célozza meg a paródiával; az utóbbi pedig ezzel szemben nem a művet, hanem magával a művel parodizál, vagyis egy külső témára, például társadalmi jelenségre vagy akár személyiségre irányul, így szűk értelemben nem szerzői jogi paródiáról beszélünk, hanem az átdolgozás egy a szerzői jogi paródiától elhatárolható, különálló válfajáról.³⁰

Áttérve tehát a paródiára, megállapíthatjuk, hogy az is, mint újdonságot hordozó kreatív alkotás egy már meglévő művet használ fel humoros vagy gúnyos céllal; egyrésztük ismert műveket, illetve azok alkotóit helyezik célkeresztbe – hogy róluk többnyire kritikát fogalmazzanak meg –, de akár az is lehetséges, hogy a létező mű felhasználásának célja abban rejlik, hogy felhívja a figyelmet egy adott társadalmi jelenségre vagy kérdésre, illetve kommentálja azt. Világos, hogy a parodistáknak gondosan ügyelniük kell a szerzői jogokra, mivel többnyire a paródiákhoz az eredeti mű egyes aspektusait kell átvenniük ahhoz, hogy a kívánt hatást előidézhessék.³¹ A paródia tehát egy olyan utánzás, amely komikus hatásra eltúlozza egy mű vagy stílus jellemzőit. Ez az a tág meghatározás, amelyben a legtöbb szótár vagy szakkönyv szerzője egyetért.³² A paródia esetében tehát az eredeti művet lényegében reprodukálják annak érdekében, hogy felismerhető maradjon, de a parodisztikus jellegnek ésszerűen érzékelhetőnek kell lennie, hogy elkerülhető legyen a két mű közötti összetévesztés. A paródiák természetüknél fogva egyszerre származékosak és eredetiek; származékosak abban az értelemben, hogy egy másik mű fő elemeit reprodukálják, és eredetiek abban az értelemben, hogy ezeket az elemeket kellőképpen átalakítják ahhoz, hogy új művet alkossanak, vagy humorossá tegyék a korábbi kifejezést. A paródiák saját jogon eredeti műveknek minősülnek, és külön szerzői jogi védelmet élveznek, annak ellenére, hogy egy korábbi műre támaszkodnak, és fennáll a szerzői jog megsértésének lehetősége.³³ Felmerülhet azonban a kérdés, hogy lehet-e paródiát „véletlenül” kreálni, vagy mindenképpen szükséges a paródiára irányuló alkotói szándék? Egyértelműnek hathat, hogy parodizálási szándék hiányában nem beszélhetünk paródiáról sem; így ha a paródia fő célja a szabad véleménynyilvánítás, akkor a paródiának arra

³⁰ UJHELYI Dávid: *Értem a viccet, csak nem szeretem, avagy van-e szükség paródiakivételre a magyar szerzői jogban?* Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, (122.) évfolyam 3. szám, 2017. 64-65. o.

³¹ ERICKSON, Kris: *Parody & Pastiche*. (Elérhető: <https://www.copyrightuser.org/understand/exceptions/parody-pastiche/>, utolsó elérés dátuma: 2023. 09. 01.)

³² Shazam Productions v. Only Fools The Dining Experience [2022] EWHC 1379 IPEC 160.

³³ VAN DER WALT, A. J., SHAY, R. M.: *Parody as a Means to Advance the Objectives of Copyright Law*. South African Mercantile Law Journal, vol. 25, no. 1., 2013. 3. o.

kell törekednie, hogy kifejezze a parodista nézeteit a véleménynyilvánítás tárgyáról. E nézetek közlésének azonban szintén sajátos módon kell történnie ahhoz, hogy a mű paródiának minősüljön. A példánál maradva a parodistának ugyanis, amikor kifejezi magát, kritikát kell megfogalmaznia, és hozzá is kell tennie valamit a korábbi műhöz. Más szóval a parodista célja az kell legyen, hogy az alkotáson keresztül kritizáljon. Érdeemes hozzátenni azonban, hogy míg az említett kritikai szándék jobban érzékelhető, ezáltal jobban nyomon követhető, addig például a szórakoztatási szándék nem ilyen magától értetődő, mert az többek között az egyes emberek jellemén és személyiségén is múlik.³⁴

Ha tehát a parodizálás forrása egy másik szerzői mű, akkor paródiának elsődlegesen azt az egyéni-eredeti jellegű kreatív terméket tekinthetjük, amely többek között jól felismerhetővé teszi a parodizált művet, komikus vonásokkal ruhazza fel, ezzel pedig a parodizált művet “kinevettette kritizálja”; a kritérium rendszer azonban ennél szélesebb palettán mozoghat.³⁵ A paródiáknak szükségszerűen és kellő mértékben kölcsönözniük kell a cselekményből, a stílusból, a párbeszédéből vagy a szereplőkből, hogy a paródia közönsége tudja, hogy az eredeti művet gúnyolják³⁶, vagyis olyan lényegi részeket, illetőleg vonásokat kell tükröznie, amelyekről egyértelműen felismerhető a kiindulási alapot adó alkotás. Egyes esetekben viszont annak megállapítása sem könnyű, hogy a paródia más művet másol-e, habár többünknek a legszembetűnőbb mégis csak a művek közötti hasonlóság; elegendő ez vajon? Milyen lényegi vonásokat kell átvennie az eredeti műből, ahhoz hogy tényleg belőle táplálkozzon? A kérdés tehát az, hogy mi ez a lényeges rész? Általánosan elfogadott álláspont, hogy a paródia inkább arra törekszik, hogy utánozza a szereplőket, a beállításokat, másolja a jól ismert sorokat és gúnyolja a személyiségeket, hogy betöltse a célját és szórakoztassa a közönségét, mintsem arra, hogy a szerzői jogi védelem alatt álló anyag részeit mint olyanokat átemelje.³⁷ Mindazonáltal a parodizálás előtt, szerzői jogi szempontból – ahogy azt egy angol szerző kiemelte – érdemes figyelembe venni néhány szempontot, amelyek az alábbiakban foglalhatóak össze:

- 1) a paródia nem befolyásolhatja az eredeti mű piacát,
- 2) az eredeti műnek csak ésszerű és megfelelő részét használhatja fel,
- 3) pusztán egy meglévő művet idézzon fel, miközben észrevehetően különbözik attól,
- 4) a humor vagy a gúny kifejeződése legyen,

³⁴ RAMALHO, Ana: *Parody in trademarks and copyright: has humour gone too far?* Cambridge Student Law Review, 2009. 72. o.

³⁵ FALUDI Gábor: *A paródia a szerzői jogban*. Tanulmányok a 65 éves Lenkovics Barnabás tiszteletére. Budapest: Eötvös József Kiadó, Győr, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, 2015. 98. o.

³⁶ MEALE, Darren; ENGLAND, Paul: *Barry Trotter and the Infringement of Copyright – Parody Rules in the UK*. Managing Intellectual Property, 2008. 34. o.

³⁷ MEALE, Darren: *i. m.* 36. o.

5) nem érintheti a jogtulajdonos törvényes jogait.³⁸

Érdemes megjegyezni, hogy a paródia gazdasági értelemben nem feltétlenül és főleg nem szükségképpen okoz kárt a szerzői jogtulajdonosnak, és nem a szerzői jogi rendszer feladata, hogy ezen jogtulajdonosokat elszigetelje a kritikától vagy a gúnyolódástól. Más aspektusból szemlélve, nem lenne túl előnyös az sem a társadalom számára, ha a szerzői jog jogosultjai megakadályozhatnák a paródiák elkészítését, mert ez a magáncenzúra egy olyan formáját tenné lehetővé, amely nem tekinthető elfogadhatónak vagy védhetőnek egy olyan korban, amikor a véleménynyilvánítás szabadságának sokkal nagyobb súlya van, mint korábban volt. A paródiákat azonban nem lehet teljesen szabadon hagyni sem, mivel ez kiszolgáltatottá tenné célpontjaikat, illetve más fontos jogokat is figyelmen kívül hagynának³⁹, gondolva itt például a becsülethez vagy a jóhírnévhez fűződő személyiségi jogokra.

Végül, de nem utolsósorban, a paródia kivételével kapcsolatban az Európai Unió Bírósága (továbbiakban: EUB) további, igencsak jelentős útmutatást ad a *Deckmyn-ügyben* hozott döntésében, amely jogvitáról röviden elmondható, hogy egy nyilvános eseményen terjesztett naptár alapján indult, amelynek borítója egy olyan ismert képregény egyik füzetének a borítóját ábrázolta, amelyen a *Vlaams Belang* politikai párt ideológiáját tükröző üzenet közvetítése céljából és eredményeként számos változtatást végeztek.⁴⁰ Megkerülhetetlen jelentőségére tekintettel ezen ítéletre szeretnénk kiemelt figyelmet szentelni egy későbbi pont (2.1.1.) alatt tárgyalva azt. Elöljáróban leszögeznénk azonban, hogy ennek alapján és a „paródia” hivatkozott fogalmának pontosítása végett, a jelen ügy az EUB számára egy olyan, kétségtelenül messzemenő hatással bíró ügyben való döntésre nyújtott lehetőséget, amely arra irányul, hogy a polgári bíróságok hogyan minősítsék az alapvető jogokat, ha az alapeljárásban a másodlagos uniós jog részét képező fogalmat alkalmazzuk.⁴¹

2.2. A Deckmyn-ügy

A paródiák sokszor dilemmát jelentenek a szerzői jog számára. Gyakran reprodukálnak és adaptálnak meglévő szerzői jogi műveket, ugyanakkor kiemelkedő szerepet játszanak a kortárs kulturális- és médiagyakorlatban, és egyes esetekben fontos társadalmi és politikai célokat is szolgálnak. A jogalkalmazók világszerte megkísérelték feloldani ezt a dilemmát azzal, hogy

³⁸ SILVERMAN, Iona: *The Parody Exception Analysed. Managing Intellectual Property*, 2015. 27. o.

³⁹ SEVILLE, Catherine: *The space needed for parody within copyright law: reflections following Deckmyn*. National Law School of India Review 27, no. 1 (2015), 16. o.

⁴⁰ Határozatok Tára: *Pedro Cruz Villalón főtanácsnok indítványa*, 2014. május 22. (Elérhetőség: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:62013CC0201&from=EN>) 1. o.

⁴¹ Határozatok Tára: *i. m.* 2. o.

bizonyos korlátok között engedélyezték a parodisták számára a szerzői jogi művek felhasználását. Az általuk alkalmazott mechanizmusok azonban eltérőek, így egyes államokban a kivétel kifejezetten a paródiára vonatkozik, míg másokban a paródiát a jogsértés fogalmának rugalmas alkalmazásával teszik elfogadhatóvá.⁴² A Deckmyn-ügyben hozott ítélet a „kreatív rombolás” aktusának tekinthető. A paródia kivételének hatályára vonatkozó eltérő nemzeti értelmezéseket a Bíróság elsöpörte. Az alapjogi megközelítésben gyökerező keret alapján a *méltányos egyensúly* fogalma lehetővé teszi a teljes mértékben harmonizált szabályok fokozatos uniós szintű újjáépítését. E harmonizált rendszer létrehozása pedig megköveteli, hogy a tagállamok kiigazítsák a szerzői joggal és a paródiával kapcsolatos hagyományos megközelítéseiket.⁴³

Ebben az ügyben az EUB az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló InfoSoc-irányelvet értelmezte. A paródia az uniós minősítés alapján valójában az átdolgozás fogalma aláli, de nevesített szabad felhasználásnak nem tekinthető kivétel, a rendelkezés szövegéből pedig egyértelműen az tükröződik, hogy a több hasonló kifejezés közül a paródia magában foglalja a börtölszék átdolgozást, az ún. travesztiát is, azonban azt, hogy konkrétan mit kell tartalmi értelemben paródiának tekinteni, az Infosoc-irányelv nem magyarázza meg.⁴⁴

Az alapeljárás felei *Johan Deckmyn* és a *Vrijheidsfonds* vzw nonprofit egyesület; az ellenérdekű felek pedig *Helena Vandersteen* és társai, vagyis a tárgyban érintett képregény szerzőjének örökösei voltak. A hivatkozott jogvita lényeges alaptényállása a következőképpen foglalható össze: Gent városának 2011-es újévi ünnepségén Deckmyn olyan naptárakat osztott szét, amelyekben ő maga felelős szerkesztőként volt feltüntetve, és amelynek borítóján más elemekkel együtt félreérthetetlenül az említett város akkori polgármesterét fehér tunikába öltöztve, belga nemzeti zászlóval a derekán ábrázolta. A felperesek szerint a fedőlapnak a *Suske en Wiske*, holland területen igencsak ismert képregény borítóját jellemző tipikus színe volt, és a terjesztett naptár borítója nagymértékben megegyezett a szóban forgó képregény említett füzetének borítójával.⁴⁵

⁴² GRIFFITHS, Jonathan: *Fair dealing after Deckmyn - the United Kingdom's defence for caricature, parody or pastiche*. In: RICHARDSON, M. – RICKETSON, Sam: *Research Handbook on Intellectual Property in Media and Entertainment*. 2017. (Elérhető: DOI:10.4337/9781784710798.00011, https://www.researchgate.net/publication/301643076_Fair_dealing_after_Deckmyn_-_the_United_Kingdom%27s_defence_for_caricature_parody_or_pastiche, utolsó elérés dátuma: 2023. 09. 20.)

⁴³ GRIFFITHS, Jonathan: *i. m.*

⁴⁴ FALUDI Gábor: *i. m.* 108. o.

⁴⁵ Határozatok Tára: *i. m.* 6. o.

Jelen írás szempontjából az ügyben történő előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdéseket is érdemes görcső alá venni; ezek a következők:

1. Önálló uniós jogi fogalom-e a „paródia” fogalma?
2. Amennyiben igen, úgy a paródiának meg kell-e felelnie a következő feltételeknek vagy ismérveknek:
 - eredeti sajtószereplősről (eredetiség) kell tanúskodnia,
 - mégpedig úgy, hogy a paródia észszerűen ne legyen az eredeti mű szerzőjének tulajdonítható,
 - szórakoztatásra vagy kigúnyolásra kell irányulnia, függetlenül attól, hogy az ennek során adott esetben kinyilvánított kritika az eredeti művet vagy valamely más dolgot vagy személyt érint-e,
 - meg kell jelölni a parodizált mű forrását?
3. Meg kell-e felelnie valamely műnek további feltételeknek vagy ismérveknek is ahhoz, hogy paródiának lehessen tekinteni?⁴⁶

Mindezek tükrében az ítélet visszatér – egyebek mellett – a már többször érintett jogi iránymutatáshoz, kimondva azt, hogy az InfoSoc-irányelv 5. cikke (3) bekezdésének k) pontját úgy kell értelmezni, hogy az e rendelkezésben szereplő paródia fogalma az uniós jog önálló fogalma, valamint, hogy a paródia lényeges jellemzője egyrészt egy létező mű felidézése, bemutatva ugyanakkor az e műtől való érzékelhető eltéréseket, másrészt a humor vagy gúny kifejezése. Továbbá, hogy az e rendelkezés értelmében vett paródia fogalma nem függ olyan feltételektől, amelyek szerint a paródiának eredeti, sajátos jellegről kell tanúskodnia, amely különbözik a parodizált eredeti műtől való érzékelhető eltérések bemutatásától, észszerűen az eredeti mű szerzőjétől eltérő személynek kell legyen tulajdonítható, magára az eredeti műre kell irányulnia, vagy meg kell jelölnie az eredeti mű forrását.⁴⁷ Azért ennek tükrében sem mindig egyértelmű a döntés; vegyük például egy olyan mű adaptációját, amely egyszerűen "kölcsonöz" humort az alapléből – például egy képregényfigura adaptált képét vagy egy vicces regény licenc nélküli folytatását. Első látásra mindkét esetben teljesülnének a Deckmyn-féle meghatározás feltételei. Azonban egyik sem nevezhető észszerűen paródiának.⁴⁸

⁴⁶ C-201/13. sz. ügy: A Hof van Beroep te Brussel (Belgium) által 2013. április 17-én benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem — Johan Deckmyn és a Vrijheidsfonds vzw kontra Helena Vandersteen és társai.

⁴⁷ Ítélet a C-201/13. sz. ügyben (ECLI:EU:C:2014:2132) (Elérhetőség: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=157281&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=3843110>)

⁴⁸ GRIFFITHS, Jonathan: *i. m.*

Ennek ellenére a Bíróság által a paródia fogalmára vonatkozóan meghatározott elemek lehetővé teszik a fogalom kiterjesztett meghatározását, és érdemi védelmet nyújtanak az ilyen művek felhasználóinak azokból a tagállamokból, amelyek a paródiát kivételként vették figyelembe. Mindazonáltal, amikor diszkriminatív vagy sértő üzenetekről van szó, a nemzeti bíróságok feladata lesz dönteni, és hallgatólagosan kialakítani az eredeti művek szerzőinek jogai és a paródiák szerzőinek jogai közötti méltányos egyensúly fogalmát.⁴⁹

3. Az Egyesült Királyság joggyakorlata

A szerzői jogon belül a paródia kivételének megfogalmazása két potenciálisan jelentős kihívást jelent: magának a paródiának a meghatározása, illetve a szerzői jogtulajdonosok és a parodisták közötti egyensúly szabályozása. A különböző jogrendszerek a múltban különböző módon reagáltak a szerzői jogi művek paródiájára; egyesek elvben támogatóan, mások inkább ellenségesen. Jelenleg azonban a szerzői jogi kivételek területén egyre nagyobb gondot fordítanak arra, hogy a szerzői művek felhasználói számára olyan jogokat biztosítsanak, amelyek ellensúlyozzák a kizárólagos jogokat, és hogy mindezt a társadalom szélesebb körű igényeinek kielégítése fényében tegyék. Számos ország e megfontolásokat szem előtt tartva vizsgálta felül a kivételek portfólióját.⁵⁰

A szerzői jogi szabályozás az angolszász jogrendszerű országokban a paródia megítélésével kapcsolatban több közös pontot is tartalmaz, kiindulva abból, hogy egyes országok az angolszász jogban ismert szabad felhasználási esetkör, a *fair dealing* vagy a *fair use* útján kezelik a kérdést. Előbbire jó példa az Egyesült Királyság, Írország vagy Kanada, míg az utóbbira az Egyesült Államok hozható fel. Ezek a szabad felhasználási esetek jellemzően kritikai célú felhasználásként tekintenek a paródiára, és a szabályozás rendszerint szoros kapcsolatban áll a véleménynyilvánítás alkotmányos jogával, annak egy kiemelten fontos eszközeként értelmezendő.⁵¹

Már megállapítottuk, hogy számos karikatúra, paródia vagy pastiche, mint dal, film, vagy művészeti alkotás tartalmaz valamilyen szintű másolást egy másik műből. A törvény pedig úgy változik, hogy lehetővé teszi az emberek számára, hogy a tulajdonos engedélye nélkül korlátozott mennyiségben használhassák más anyagát. Példával szemléltetve mindezt: egy humorista felhasználhat néhány sort egy filmből vagy dalból egy paródiaszkeccshez; egy

⁴⁹ SEUCAN, Andrea: *The concept of parody*. Juridical Tribune Volume 5, Issue 1, June 2015. 104. o.

⁵⁰ SEVILLE, Catherine: *i. m.* 15. o.

⁵¹ UJHELYI Dávid: *i. m.*, 2017. 64. o.

karikaturista hivatkozhat egy jól ismert műalkotásra vagy illusztrációra egy karikatúrához; egy művész felhasználhat kisebb részleteket különböző filmekből egy nagyobb műalkotás összeállításához. Fontos azonban megérteni, hogy ez a jogszabályváltozás csak annyiban teszi lehetővé a karikatúra, paródia vagy pastiche céljára történő felhasználást, amennyiben az tisztességes kereskedelemnek minősül. A tisztességes kereskedelem pedig csak korlátozott, mérsékelt mennyiségű felhasználást tesz lehetővé valaki más művéből.⁵²

2014 októberében új szerzői jogi kivételek léptek hatályba az Egyesült Királyságban, köztük az 1988. évi szerzői jogi, formatervezési mintaoltalmi és szabadalmi törvény (továbbiakban: CDPA) 30A. szakasza, amely a karikatúra, paródia vagy pastiche céljára történő tisztességes forgalmazásra vonatkozik. A 30A. szakasz brit szövegezői a "karikatúra, paródia vagy pastiche" kifejezést az információs társadalomról szóló irányelvből vették át, és ezt a szöveget az Egyesült Királyság meglévő tisztességes kereskedelmi mechanizmusának kontextusába helyezték. Jellemző, hogy míg a paródia jelentésére és a paródia kivételének indoklására nagy figyelmet fordítottak, addig a paródia jogszabályi társát, a pastiche-t sokkal kevésbé elemezték.⁵³

Mivelhogy az említett 30/A. szakasz a továbbiakban többször is hivatkozásra kerül – többek között egy olyan ügy tekintetében, ahol a bíróságnak egyebek mellett azt is mérlegelnie kellett, hogy a paródia vagy pastiche céljára történő tisztességes forgalmazás védekezése, vagyis a CDPA 30/A. szakasza alkalmazható-e az alperesek által a szerzői jogi védelem alatt álló művek felhasználására⁵⁴ – szükségesnek tartjuk a törvénytisztázását is:

Karikatúra, paródia vagy pastiche

- (1) Egy mű karikatúra, paródia vagy pastiche céljából történő tisztességes feldolgozása nem sérti a mű szerzői jogát.
- (2) Amennyiben egy szerződési feltétel olyan cselekmény megtiltására vagy korlátozására irányul, amely e szakasz értelmében nem sértené a szerzői jogot, a feltétel nem végrehajtható.⁵⁵

⁵² Shazam Productions v. Only Fools The Dining Experience [2022] EWHC 1379 IPEC 159.

⁵³ HUDSON, Emily: *i. m.* 2. o.

⁵⁴ Copyright in characters (Shazam v Only Fools The Dining Experience), 2022. (Elérhetőség: <https://www.bristows.com/viewpoint/articles/copyright-in-characters-shazam-v-only-fools-the-dining-experience/>, utolsó elérés dátuma: 2023. 10. 10.)

⁵⁵ Copyright, Designs and Patents Act 1988. 30/A.

A CDPA 30/A. paragrafusában szereplő új paródia és pastiche fair dealinget a korábbi szerzői joghoz képest előrelépésként emlegették, mivel a szerzői jog új jogintézményeit fogadja el, ami az elméletek szerint pozitív hatással lesz a társadalomra, hiszen ösztönzi a kulturális, szerzői jogi művek elterjedését, és több lehetőséget biztosít a szólásszabadság számára is. A 30/A. bevezetése előtt a parodistáknak engedélyt kellett kérniük, különben a szerzői jog megsértése miatti megindítását kockáztatták. Mivel fennállt a veszélye annak, hogy a paródia negatív konnotációi miatt a paródia tárgyává tett személyek nem járulnak hozzá, a véleménynyilvánítás szabadságát veszélyeztette, hogy a szerzői jogi törvényt olyan művek közzétételének és terjesztésének megakadályozására használják fel, amelyeknek pozitív társadalmi externáliái vannak, és amelyeket engedélyezni kellene. A 2014. évi idézetre és paródiára vonatkozó szabályozást követően a *karikatúra, paródia és pastiche* tehát az 1988. évi CDPA 30/A. cikke alapján az Egyesült Királyság szerzői jogi törvényében már engedélyezett cselekménynek minősül.⁵⁶

Az Egyesült Királyság szerzői jogi törvénye – amely tehát az EU szerzői jogi irányelvét hajtotta végre a BREXIT előtt –, kivételt biztosít a szerzői jog alól az imént említett esetekben. Ennek eredményeképpen nyílik többek között arra is lehetőség, hogy olyan parodizált alkotások készüljenek, amelyek szerzői jogi védelem alatt álló műveket használnak fel anélkül, hogy a jogtulajdonosoktól engedélyt kellene kérni. Ez a „lehetőség” azonban közel sem korlátlan, hiszen a szerzői jogi védelem alatt álló művek paródia céljára történő felhasználása csak annyiban megengedett, amennyiben az tisztességes kereskedelemnek tekinthető. A tisztességes kereskedelem követelményét a bíróságok esetről esetre vizsgálják, amely mérlegelés alapján a jogalkalmazó figyelembe veszi többek között az érintett jog jogosultjának érdekeit (és jogait), vagy akár a másolt mű mennyiségét, de olyan tényezők is felmerülhetnek, mint a véleménynyilvánítási szabadság kérdésköre.⁵⁷

Az amerikai jogban alkalmazott széles körű *fair use* kivételtől eltérően a *fair dealing* kivételek olyan felhasználásokra terjednek ki, amelyek egy előre meghatározott célcsoportba tartoznak. Ezek a célok hagyományosan a következők:

- kutatás és magántanulmányok,
- kritika és recenzió,
- hírközlés.⁵⁸

⁵⁶ FLAHERTY, Ruth: *i. m.* 11. o.

⁵⁷ ERICKSON, Kris: *Uo.*

⁵⁸ HERMAN, Alexander: *i. m.* 304. o.

Azt is fontos kihangsúlyozni, hogy az Egyesült Királyság gyakorlatában jelen vannak bizonyos általános elvek, amelyek figyelembe vétele nélkülözhetetlen, ha szerzői jogvédelem a paródiával kapcsolatosan merül fel:

A gyakorlatban számos nehézségbe ütközhet az engedélyt kérő, már csak abból a szempontból is, hogy nem minden esetben a szerző vagy a művész az érintett jogtulajdonos, hiszen ezutóbbi lehet például egy kiadóvállalat vagy egy zenei kiadó is. Tőlük engedélyt kérni már sokkalta körülményesebb, nem mellesleg költséges és időigényes folyamat lehet, amely nem teszi túl kívánatosság a helyes utat. *Másodsorban* az Egyesült Királyság bíróságainak mérlegelése tekintetében kiemelkedő szerepe van annak, hogy a jogalkalmazó a mű másolt részeinek jelentőségét, lényegét veszi figyelembe az eredeti mű egésze szempontjából. Itt érdemes megemlíteni, hogy semmiképpen sem elfogadható, ha valamit szinte teljes egészében lemásolnak, és a parodizálást használják ürügyként, ugyanis a paródia szellemiségének része az új mű létrehozása is, ami ebben az esetben igencsak kifogásolható lenne. *Harmadsorban* nem elhanyagolható szempont a jogtulajdonosnak a paródia által okozott lehetséges gazdasági kára sem, valamint *negyedik* pilléreként a véleménynyilvánítás szabadságának fontosságára érdemes rávilágítani, mind a jogosult, mind pedig a felhasználó tekintetében.⁵⁹

Az Egyesült Királyságban tehát régóta tartó törekvés eredménye volt, hogy az említettek közül a paródia – mint jóhiszeműségre vonatkozó, a többi kivételhez hasonlóan szerződéssel ki nem zárható – kivételét is beépítsék a szabad felhasználási esetek közé, amely kivétel már jó ideje létezett az amerikai szerzői jogi törvény szélesebb körű, tisztességes felhasználásra vonatkozó rendelkezése alapján. Következésképpen ettől fogva tehát egy mű karikatúra, paródia vagy pastiche céljából történő tisztességes felhasználása nem sérti a mű szerzői jogát az Egyesült Királyságban sem, védelmet nyújtva ezáltal a műalkotások humoros, szatirikus vagy gúnyos változatainak.⁶⁰

A következőkben a témánk szempontjából egy igencsak jelentős jogesetet szeretnénk bemutatni: az Intellectual Property Enterprise Court (továbbiakban: IPEC) a *Shazam kontra Only Fools* ügyben megállapította, hogy védhető egy kitalált karakter önálló szerzői jogi műként. Az ítélet alapjául az uniós jogból többek között az EUB *Cofemel*-ügyben hozott határozatából származó iránymutatás szolgált,⁶¹ így a későbbiekben – jelentőségére tekintettel – az utóbb említett ügy is alaposabb bemutatásra kerül. Ezen pont alatt azonban csak a címben

⁵⁹ ERICKSON, Kris: *Uo.*

⁶⁰ HERMAN, Alexander: *i. m.* 310. o.

⁶¹ ROSATI, Eleonora: *UK court discusses copyright protection of fictional characters and defences for parody and pastiche.* 2022. (Elérhetőség: <https://ipkitten.blogspot.com/2022/06/uk-court-discusses-copyright-protection.html>, utolsó elérés dátuma: 2023. 10. 10.)

előírányzott esetet vizsgáljuk meg, ugyanis benne hivatkozásra került mind a paródia, mind pedig a pastiche kivétele, továbbá ez az ügy azért is említésre méltó, mert ez volt az első olyan alkalom, hogy egy brit bíróság megállapította, hogy a szerzői jog fennállhat egy karakteren. Nem mehetünk el amellett sem, hogy e döntés az Egyesült Királyság szerzői jogi törvényei szerint védhető művek körének kiszélesítéséhez vezethet. Ez számos olyan iparágra hatással lehet, amelyek ismert karaktereket használnak fel, vagy amelyeket ismert karakterek inspirálnak, példának okáért a hirdetőkre, a számítógépes játékok készítőire és a rendezvényszervezőkre, valamint a hagyományosabb kreatív iparágakra, például a könyvekre, színdarabokra vagy musicalekre és nem utolsósorban a filmekre.⁶²

A John Sullivan nevéhez köthető Only Fools and Horses (továbbiakban: OFAH) egy jól ismert televíziós vígjáték, amelyet eredetileg hét sorozatban, illetve számos különkiadásban sugárzott a BBC egészen 2003-ig.⁶³ Az ügy felperese – "Shazam" – John Sullivan családjának tulajdonában és ellenőrzése alatt álló társaság.

2018-ban az alperesek egy interaktív étkezőshow-t indítottak – Only Fools The (Cushty) Dining Experience (továbbiakban: OFDE) –, amelyben a színészek az eredeti OFAH-sorozattól eltérő kontextusban – interaktív kocsmaquiz – alakítják a különböző OFAH-karaktereket.⁶⁴ A Shazam ügyvédei 2018-ban figyelmeztető levelet küldtek az alpereseknek, azt állítva, hogy az OFDE sérti a Shazam OFAH-hoz fűződő szellemi tulajdonjogait. Az eljárást eredetileg a High Court előtt indították meg 2019-ben, majd a következő évben áttették az IPEC elé.⁶⁵

Az elsődleges kérdés tehát az volt, hogy a szerzői jog önállóan fennáll-e az ügy egyik fókuszpontját képező 'Del Boy' karakteren, vagy sem. A Bíróság megállapította, hogy nincs olyan angol esetjog, amelyben felmerült volna a karakteren fennálló szerzői jog kérdése, illetve amelyben a szerzői jog fennállását megállapították volna, és az angol esetjogban vagy kommentárokból meglepően kevés szó esik arról, hogy fennállhat-e – és ha igen, milyen körülmények között – a szerzői jog egy drámai vagy irodalmi mű karakterén.⁶⁶ A bíróságnak el kellett döntenie, hogy 'Del Boy' irodalmi vagy drámai műként védett-e, és ha igen, illetve ha az alperesek jelentős mértékben átvették azt, akkor sikeresen lehet-e hivatkozni a CDPA 30A. szakasza szerinti védekezésekre, nevezetesen a paródiára és az utánzatra.⁶⁷

⁶² Copyright in characters (Shazam v Only Fools The Dining Experience): *Uo.*

⁶³ Shazam Productions v. Only Fools The Dining Experience [2022] EWHC 1379 IPEC 1.

⁶⁴ ROSATI, Eleonora: *Uo.*

⁶⁵ ROSATI, Eleonora: *Uo.*

⁶⁶ MCCUTCHEON, Jani: *Shazam v Only Fools and Horses: A Critique of the Classification of Literary or Dramatic Characters as Independent Copyright Works*. Modern Law Review, 2023. (DOI: 10.1111/1468-2230.12833) 3. o.

⁶⁷ ROSATI, Eleonora: *Uo.*

Végül a felperesek szerzői jog megsértése iránti keresete sikeres volt. Az egyes felvetésekkel kapcsolatban levont következtetések között szerepel, hogy a szerzői jogok megsértése, azaz a jogsértő cselekmények célja nem parodizálás volt, illetve nem is utánzás; a jogsértő cselekmények egyike sem jelentette a felperes műveinek tisztességes kezelését, továbbá ezen cselekmények ellentétesek voltak a felperes műveinek szokásos felhasználásával.⁶⁸

4. Szabad felhasználás az Amerikai Egyesült Államokban

Az Amerikai Egyesült Államokban nincs konkrét felsorolás arra vonatkozóan, hogy mi minősülhet fair use-nak, hanem egy szabad felhasználási tesztet alkalmaznak annak meghatározására. A tisztességes felhasználás, mint fogalom létrejött, az amerikai jogban a *Gyles kontra Wilcox* ügynek köszönhető. Az ügyben a bíróság úgy határozott, hogy „új műnek” tekinthető az, ha valaki egy szerzői jogi védelem alá tartozó mű rövidített változatát alkotja meg. Ezeknek a műveknek két kategóriáját ismerték el, az „igazi rövidítéseket” és a „színes rövidítéseket”. Az igazi rövidítések esetében a már létező művet a leghitelesebb formában realizálják, míg a színes rövidítéseknél valamilyen módon megváltoztatják, kiszínezik azt.⁶⁹

Az USA törekszik arra, hogy megteremtse az egyensúlyt a szerzői jogok tulajdonosainak, illetve a nyilvánosság érdekei között. Míg például az Egyesült Királyságban taxatíve meghatározott, hogy mi minősül tisztességes felhasználásnak (*fair use*), addig az Egyesült Államok egy-egy tényezőt vesz alapul annak megállapítására, így tágabb kört ölel fel és könnyebben tart lépést a fejlődő világ újszerűségeivel. A *Folsom kontra Marsh* ügyben a következő figyelembe veendő tényezőket állapította meg a bíróság⁷⁰:

- (1) *a felhasználás célja és jellege, beleértve azt is, hogy az ilyen felhasználás a kereskedelmi jellegű vagy nonprofit oktatási célokra történik;*
- (2) *a szerzői jogi védelem alatt álló mű jellege;*
- (3) *a felhasznált rész mennyisége és lényegessége a szerzői jogi védelem alatt álló mű egészéhez viszonyítva; és*

⁶⁸ Shazam Productions v. Only Fools The Dining Experience [2022] EWHC 1379 IPEC 210.

⁶⁹ BHUSARI, Radhika: *Fair Dealing under the Copyright Law: A Critical Analysis*. International Journal of Law Management & Humanities. Vol. 5. (2022) no. 1., 1085. o.

⁷⁰ BHUSARI, Radhika: *i. m.* 1085. o.

(4) a felhasználásnak a szerzői jogi védelem alatt álló mű potenciális piacára vagy értékére gyakorolt hatása.⁷¹

Ezeket a tényezőket később az 1976-os amerikai *Copyright Act*ben kodifikálták. Azt, hogy ezt a tesztet milyen módon alkalmazzák a gyakorlatban, a későbbiekben a *Campbell kontra Acuff-Rose* ügy bemutatásával szeretnénk szemléltetni.

4.1. Paródia

A paródia a „parodia” szóból származik, mely a „para” és az „odé” szavak összetétele. A para jelentése *mellette, közelében*, míg az odé jelentése *dal*. Szó szerinti fordításban tehát valami olyasmit jelent, hogy egy dal mellett énekelt másik dal, ami a paródia és az eredeti mű összehasonlítására utal.⁷²

A paródiák tekintetében megkülönböztethetünk humoros, illetve sértő asszociációt. A *humoros* asszociáció azt jelenti, hogy az eredeti mű egy részét úgy utánozzák, hogy azzal egy komikus, humoros élményt nyújtsanak. A *sértő* asszociáció esetén úgy történik egy mű utánzása, hogy az nevetségessé váljon a torzítás következtében. Ezzel az a probléma, hogy a vulgaritás és obszcén kifejezések használata folytán nemcsak az alkotó műve, de személyisége is sérülhet, tekintve, hogy alkotása a személyiségének kiterjesztéseként értelmezhető. Az Egyesült Államok szerzői jogi törvénye mindkét típust elismeri, mint a szerzői jog megsértése alóli kivételt.⁷³

Az amerikai szerzői jogi törvény nem deklarálja konkrétan, hogy a paródia a fair use körébe tartozna, azonban a rendelkezései alapján mégis erre következtethetünk, feltéve, hogy mind a négy törvényben felsorolt kritériumnak megfelel a vizsgált mű.⁷⁴

A *Campbell kontra Acuff-Rose Music Inc.* ügy kapcsán is jól kirajzolódik, hogyan is értékeli a Copyright Actben meghatározott szempontokat annak vizsgálata során, hogy egy paródia tisztességes felhasználásnak minősül-e. 1964-ben írta meg Roy Orbison és William Dess az „*Oh, Pretty Woman*” című dalt, melynek jogaival az Acuff-Rose Music, Inc. rendelkezett. 1989-ben Luther Campbell létrehozta a dalnak egy olyan változatát a 2 Live Crew együttes számára, melyben a dalszöveg meglehetősen obszcén módon lett átírva. Campbell

⁷¹ Copyright Law of the Unites States and Related Laws Contained in Title 17 of the Unites States Code, 107.§, (2022) 20. o.

⁷² SINHA, N., JAGAWANSHI, P.: *The Stance of Parody under Copyright Law*. International Journal of Law Management & Humanities. Vol. 3. (2020) no. 2., 51. o.

⁷³ SINHA, N., JAGAWANSHI, P.: *i. m.* 56-57. o.

⁷⁴ SINHA, N., JAGAWANSHI, P.: *i. m.* 52. o.

produkciós cége ki is adta a dalt, mint paródiát egy album részeként, és jelezte, hogy elismeri az Acuff-Rose tulajdonjogát, illetve díjat is fizetne a felhasználásért. Az Acuff-Rose megtagadta az engedélyt, ennek ellenére folytatták az album értékesítését. A Kerületi Bíróság a szabad felhasználás kategóriájába sorolta az ügyet, azonban a fellebbviteli bíróság rávilágított arra, hogy a kereskedelmi célú felhasználás ellentmond a tisztességes felhasználásnak. A Copyright Actben kodifikált teszt alapján a következőket állapították meg: a felhasználás jellegét és célját tekintve igencsak átalakították az eredeti művet – melyben egy férfi romantikus elmélkedéseit hallhatjuk – azzal, hogy annak naivitását gúnyos megjegyzésekkel kommentálták. A második elem vizsgálata során a felhasználás jellegét, természetét tekintve arra jutottak, hogy nem tulajdonítanak neki nagy jelentőséget, mivel „a paródiák szinte kivétel nélkül nyilvánosan ismert, kifejező műveket másolnak”. Rátérve a másolt mű mennyiségére, kinyilvánították, hogy az eredeti „szívét” vették át, de ez pont az, amitől a paródia felismerhetővé válik. Végül a piaci hatással kapcsolatban azon a véleményen volt a bíróság, hogy a kereskedelmi felhasználás valóban szólhat a szabad felhasználás ellen, de ennek a tényezőnek a befolyása a kontextustól függ. A kérdés az, hogy mennyiben tudja helyettesíteni a paródia az eredeti mű piacát, azonban mivel ezek piacai általában két különböző fogyasztói réteg számára szólnak, így ebben az esetben nem károsította a 2 Live Crew változat az Acuff-Rose-t.⁷⁵

A *Campbell kontra Acuff Rose* ügyben is érzékelhető, hogy a legnagyobb hangsúlyt a bíróságok a Copyright Actben felsorolt tényezők közül az elsőre helyezik, tehát a legfontosabb szempontnak azt tekintik, hogy mennyiben változtatta meg, alakította át az eredeti művet az azt felhasználó személy. Egyes vélemények szerint azonban ezt az elemet a legnehezebb meghatározni, és sokkal észszerűbb lenne, ha az utolsó szempontra, tehát a piaci hatásra szentelnének nagyobb figyelmet, mivel az könnyebben, egyértelműbben megállapítható.⁷⁶

Az első alkotmány kiegészítésben is felfedezhetjük a tisztességes felhasználás védelmét.⁷⁷ A rendelkezés a következő: „A kongresszus nem hozhat törvényt a vallási berendezkedésről, vagy annak szabad gyakorlásának tilalmáról; vagy a *szólás- vagy sajtószabadság korlátozásáról*; vagy a nép azon jogáról, hogy békésen gyülekezzen, és a kormányhoz a sérelmek orvoslásáért folyamodjon.”⁷⁸ Azt, hogy ezen rendelkezés mikor vehető figyelembe egy ügy kapcsán a bíróság az összetévesztés kockázata és a közérdek alapján

⁷⁵ SINHA, N., JAGAWANSHI, P.: i. m. 54-56. o.

⁷⁶ BUTTERFIELD, Toby: *Moving beyond Transformiveness: How Courts Evaluate the Purpose and Character of Secondary Uses*. Journal of the Copyright Society of the USA. Vol. 65. (2018) no. 2., 147-166. o.

⁷⁷ KASPARIE, Alexander J.: i. m. 1571. o.

⁷⁸ Constitution of the United States, First Amendment – Az Egyesült Államok Alkotmánya, Első Alkotmánykiegészítés (Elérhető: <https://constitution.congress.gov/constitution/amendment-1/>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.15.)

állapítja meg. Nem egy olyan eset fordult már elő, ahol az első alkotmány kiegészítés rendelkezései konfliktusba kerültek a szerzői jog kérdéseivel. A szólásszabadság pedig gyakran nyújt védelmet a paródia számára. Az *Ashdown kontra Telegraph* ügyben például kimondták, hogy bizonyos esetekben a szerzői jog a véleménynyilvánítás szabadságának jogellenes korlátozása.⁷⁹

4.2. A paródia és védjegyek viszonya

Parodizálni szinte bármit lehet. Annak, hogy ezt mivel tesszük, csak a kreativitásunk szab határt. Így például nem csak személyek, zeneszámok, előadások parodizálása lehetséges, de a védjegyeké is. Szerzői jogi szempontból jelen fejezet akkor releváns, ha a védjegy egyben szerzői műnek is minősül (pl. logók), mivel ebben az esetben ütközhet a szerzői jog és a védjegy jog. Önmagában egy név viszont valószínűleg nem szerzői mű, de ezek is parodizálhatóak, viszont ezekben az esetekben a paródia nem szerzői jogi jellegű, hanem az csak a védjegyjogon belül kezelendő. Ez utóbbi viszont nem tárgya a dolgozatnak.

A védjegyek körében kiemelkedően fontos az, hogy arról egyértelműen és kizárólag arra az adott védjegyre asszociáljunk és az ne legyen összetéveszthető egy másikkal. A *hígulás jelensége* az, amikor a kereskedelmi forgalomban úgy használnak egy védjegyet, hogy az könnyen keverhető egy másik híres védjeggyel. Ilyen eset állna fenn például akkor, ha egy háztartási gépre egy fehér alma logót tennének és így azt gondolhatnánk, hogy az Apple új termékével állunk szemben.⁸⁰ A hígulás fogalmát az Egyesült Államok az 1995. évi *Federal Trademark Dilution Act*-ben (továbbiakban: FTDA) kodifikálta, amely módosította a Lanham Act 43. paragrafusát. A jogszabály ezt akképpen határozza meg, hogy „a jóhírű védjegy azon képességének csökkenése, hogy az árukat vagy szolgáltatásokat azonosítsa és megkülönböztesse, függetlenül attól, hogy a jóhírű védjegy jogosultja és más felek között van-e verseny vagy sem, vagy fennáll-e az összetévesztés, tévedés vagy megtévesztés veszélye”.⁸¹

A paródia nem tartozik azon műfajok közé, amelyek okot adnának az attól való félelemre, hogy esetleg az eredeti védjeggyel összetévesztik. Ezt az 1995-ös törvény rendelkezéseiből is láthatjuk, hiszen védelemben részesíti egy védjegy tisztességes felhasználását többek között a

⁷⁹ SINHA, N., JAGAWANSHI, P.: i. m. 58-59. o.

⁸⁰ Legal Information Institute: dilution (trademark) (Elérhető: [https://www.law.cornell.edu/wex/dilution_\(trademark\)](https://www.law.cornell.edu/wex/dilution_(trademark)), utolsó elérés dátuma: 2023.10.14.)

⁸¹ KAMPANTAI, Andromachi: *Trademark Parody: Limit to the Concept of Dilution or Inherent Right of the Public*. Legal Issues Journal. Vol. 3. (2015) no. 1., 51. o.

nem kereskedelmi célú felhasználás keretében, melynek részei a „paródia, szatíra, szerkesztői és egyéb, nem kereskedelmi ügylet részét képező kifejezési formák”.⁸²

A paródia esetében akkor merülhet fel mégis probléma, ha a jellegzetes parodisztikus elemeken túl kereskedelmi elemeket is tartalmaz. Ezt az alábbiakban néhány jogeseten keresztül kívánjuk bemutatni.

A *Mutual of Omaha Ins. Co. kontra Novak* ügyben az alperes a "Mutant of Omaha" felirattal ellátott pólókkal kívánta felhívni a figyelmet a nukleáris fegyverkezési verseny kockázataira. A bíróság megtiltotta a védjegy használatát és megállapította, hogy ezáltal nem sérülnek a szabad véleménynyilvánításhoz való jogok, mivel más módok is rendelkezésre állnak a vélemény kifejtésére.⁸³

A *Mattel-ügy* a „Barbie Girl” című dal megjelenése miatt kezdődött, mely lényegében a híres babát gúnyolta. Kozinski bíró az ügy vizsgálata után kijelentette, hogy a nem kereskedelmi célú felhasználás magában foglalja mindazt, ami „nem tisztán kereskedelmi célú”, a dalnak pedig nyilvánvalóan nem csak eladási céljai vannak.⁸⁴

A *King Velveeda* ügyben a „Velveeta” sajtt termék védjegy jogosultja indított pert a „King Velveeda” szexuális tartalmú honlap üzemeltetőjével szemben. A bíróság a felperes javára döntött és leszögezte, hogy a mentesség csak az „ártalmatlan, nyilvánvaló” viccekre vonatkozik. Láthatjuk, hogy itt a Mattel-ügyben hozottal ellentétes döntés született.⁸⁵

A kereskedelmi cél fontosságát nem csak az USA-ban hangsúlyozzák, így egy ausztrál szövetségi bíró például a következőket fogalmazta meg: „a felhasználás kereskedelmi jellege meglehetősen erősen ellene szól a tisztességes felhasználás megállapításának (...) a kereskedelmi cél a másolást (...) vélhetően tisztességtelenné teszi”.⁸⁶

A 2006-os Trademark Dilution Revision Act (TDRA) vizsgálta felül az 1995-ös verziót. Változtatásai között szerepel, hogy a „tisztességes használat” fogalmát kiterjesztette a „névleges vagy leíró jellegű használatra”. Erre példaként említhető a védjegy olyan jellegű felhasználása, amely a híres védjegyet azonosítja, parodizálja, kommentálja.⁸⁷ A törvényszöveg a következőképpen fogalmaz:

⁸² KAMPANTAI, Andromachi: *i. m.* 52. o.

⁸³ KAMPANTAI, Andromachi: *i. m.* 53. o.

⁸⁴ KAMPANTAI, Andromachi: *i. m.* 53. o.

⁸⁵ KAMPANTAI, Andromachi: *i. m.* 54. o.

⁸⁶ TAN, Wee Liang: *i. m.* 143. o.

⁸⁷ KAMPANTAI, Andromachi: *i. m.* 52. o.

„Az alábbiakat nem lehet az ezen alszakasz szerinti elmosódással vagy elszíneződéssel történő felhígításként peresíteni:

- (A) Egy jóhírű védjegy más személy általi tisztességes használata, beleértve a névleges vagy leíró jellegű tisztességes használatot, vagy az ilyen tisztességes használat elősegítése, kivéve a személy saját áruinak vagy szolgáltatásainak forrásmegjelölését, beleértve a következőkkel kapcsolatos használatot is.
 - (i) olyan reklám vagy promóció, amely lehetővé teszi a fogyasztók számára az áruk vagy szolgáltatások összehasonlítását; vagy
 - (ii) a híres védjegy jogosultjának vagy a híres védjegy jogosultjának áruit vagy szolgáltatásait azonosító és parodizáló, kritizáló vagy kommentáló felhasználás.
- (B) A hírközlés és a hírkomentálás minden formája.
- (C) A védjegy bármely nem kereskedelmi célú használata.”⁸⁸

Egyes bíróságok a törvény rendelkezéseit úgy értelmezték, mint a paródia szabad felhasználási körbe tartozásának önálló kodifikációját.⁸⁹

A *Radiance* kontra *NAACP*⁹⁰ ügyben a *Radiance* közzétett egy feliratot, amelyen a következő szerepelt: "NAACP: National Association for the Abortion of Colored People"⁹¹ Az NAACP keresetet nyújtott be védjegybitorlás, illetve felhígítás miatt.⁹² A bíróság vizsgálata során beleesett abba a hibába, hogy csak a paródiát, illetve a névleges tisztességes felhasználást vette figyelembe a TDRA tisztességes felhasználásra vonatkozó részének (A) szakaszából. Megállapította, hogy a védjegy felhasználásának módja miatt nem minősül paródiának, mivel fennáll az összetévesztés lehetősége, nincs konkrét eltérés. A (B), illetve (C) szakasz szerinti védekezést is elutasította, mivel az NAACP-t nem nevezték meg helyesen, valamint lehetőség volt adományozásra az oldalon, tehát nem kereskedelminek sem mondható a tevékenység.⁹³

⁸⁸ Lanham Act 43. § (3) pont

⁸⁹ KASPARIE, Alexander J.: *Freedom of Trademark: Trademark Fair Use and the First Amendment*. University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law. Vol. 18. (2016) no. 5., 1570. o.

⁹⁰ National Association for the Advancement of Colored People: Nemzeti Szövetség a Színesbőrűek Előrehaladásáért, History: NAACP: Meaning, Image Awards & Walter White (Elérhető: <https://www.history.com/topics/black-history/naACP>), utolsó elérés dátuma: 2023.10.14.)

⁹¹ Nemzeti Szövetség a Színes Bőrűek Abortuszáért

⁹² Justia US Law: The Radiance Foundation, Inc. v. NAACP (Elérhető: <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/ca4/14-1568/14-1568-2015-05-19.html>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.15.)

⁹³ KASPARIE, Alexander J.: *i. m.* 1570. o.

Az esetből látszik, hogy több szempontból is szükséges volna a szabályozás korrekciója. Előnyös lenne a kereskedelmi használat fogalmának pontos meghatározása és egy olyan szabad felhasználási teszt alkalmazása, amelyet a bíróságok mind egységesen alkalmaznak.⁹⁴

Azon az alapon, hogy jobb egy felesleges per, mintsem a hanyagság miatti jogsérelem, a védjegytulajdonosok hajlamosak sokszor szükségtelen perekbe bocsátkozni piaci pozíciójuk védelme érdekében. Legyen szó akár például paródiáról, szatíráról vagy politikai beszédről, bárkit hajlandóak beperelni, ha nekik nem tetsző módon használják fel a művüket, és még ha egy per sikertelenül is végződik a felperes számára, arra alkalmas, hogy sokakban félelmet keltsen és ezért felhagyjanak például parodizáló tevékenységükkel. Ezen a jogosultak által küldött fenyegető levelek sem segítenek.⁹⁵ Az ideális persze az lenne, ha mindamellett, hogy megfelelő védelmet kapnak a szerzői jogok, a közösség is előnyökre tenne szert a védett alkotásokból, úgy, hogy sem túlkapások nem merülnek fel, sem pedig a félelem amiatt, hogy milyen hátrány származhat abból, ha felhasználnak valamit. A tulajdonosok tartanak attól, hogy ha ők nem látják el a folyamatos felügyeletet védjegyük felett, a bíróságok nem fogják elég komolyan venni, azonban a gyakorlat azt mutatja, hogy fellépésüket inkább csak bizonyítékként vették figyelembe a védjegy erősségének, összetéveszthetőségének megítélésekor.⁹⁶ Ha valaki saját maga kívánja ellátni védjegye védelme érdekében a folyamatos piaci felügyeletet, az rendkívül időigényes és költséges, ezért jobb megoldásnak tűnnek a védjegyfigyelő szoftverek.⁹⁷ A paródiák nem tartoznak azok közé, amelyek indokolják a folyamatos felügyeletet a védjegyek felett, hiszen az eredeti műből merítenek, visszautalnak arra, nem jelentenek versenyt számára és egy új alkotást teremtenek. Ám ennél jobb okok szükségesek ahhoz, hogy megakadályozzák a sorozatos pereket.⁹⁸

A védjegyjogosultak akár elismerésként is tekinthetnének a paródiákra, vehetnék őket annak jeléül, hogy a védjegyük híres; valami olyasmi, amit megéri felhasználni egy másik mű elemeként. Hiszen az nem túl előnyös, ha egy „névtelen” márkát használnak fel, mivel úgy nem sokan értenék, miről is van szó. A 2006. évi védjegyhamisítási reformtörvény a korábbihoz képest erősebb feltételeket szabott annak meghatározására, hogy mi is minősül híresnek. "Egy védjegy akkor híres, ha azt az Egyesült Államok fogyasztóközönsége széles körben felismeri a védjegyjogosult árujának vagy szolgáltatásának árujelzőjeként".⁹⁹

⁹⁴ KASPARIE, Alexander J.: *i. m.* 1570. o.

⁹⁵ LEMLEY, Mark A.: Fame, Parody, and Policing in Trademark Law. Mich. St. L. Rev. Vol. 2019. no. 1., 1-6. o.

⁹⁶ LEMLEY, Mark A.: *i. m.* 7. o.

⁹⁷ Anna Patricia Pichay: What is trademark policing and why is it important? (Elérhető: <https://www.redpoints.com/blog/what-is-trademark-policing/>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.15.)

⁹⁸ LEMLEY, Mark A.: *i. m.* 11. o.

⁹⁹ LEMLEY, Mark A.: *i. m.* 13. o.

Érdekesség, hogy a jóhírű védjegyek jogosultjai több pert indítanak, mint azok, akik nem rendelkeznek az ehhez szükséges kritériumokkal. Míg az előbbiek 2007 és 2017 között tizenhét ügyben fordultak bírósághoz paródiák miatt, addig az utóbbiak ilyen okból ebben az időintervallumban egyszer sem.¹⁰⁰

4.3. Pastiche

Amint azt már korábban említettük, a bíróságok hajlamosak egy kalap alá venni a paródiát és a pastiche-t.¹⁰¹ Frederic Jameson a pastiche-t egyfajta beavatkozás nélküli, üres paródiaként jellemezte, ami tiszteletből, szeretetből utánoz, ellentétben a paródiával, aminek célja a kigúnyolás. Nem tartalmazza a szerző különféle megjegyzéseit, egyszerűen csak nosztalgiával tekint az eredeti műre.¹⁰² Egyes vélemények szerint a pastiche nem más, mint egy divatos szó a „zagyvalékra”, amely más művészek és korszakok stílusait foglalja magába.¹⁰³ Ezek alapján a pastiche jóval kisebb eséllyel fog a szabad felhasználás körébe esni, hiszen nem kritizál vagy kommentál.¹⁰⁴ Ez persze nem jelenti azt, hogy feltétlenül ki lenne zárva onnan, de feltehetően több kritériumnak kell megfelelnie ahhoz, hogy a szabad felhasználás alá essen.¹⁰⁵ Érdekes, hogy sokszor kezelik a pastiche-t és a paródiát egy lapon, miközben szinte egymás ellentéteiként értelmezhetők. Az Egyesült Államok esetjogában nem sokszor találkozunk olyan ügygel, amelynek tárgya pastiche volna; lehetséges, hogy éppen azért, mert a bíróságok hajlamosak paródiaként kezelni, illetve elbírálni.¹⁰⁶

Kétségtelen, hogy a pastiche esetében is elengedhetetlen követelmény, hogy az eredeti műhöz képest valami újat hozzon létre. Néhány jogesettel szeretnénk bemutatni, hogy különböző szituációkban hol is van az a határ, ami után a szabad felhasználás körébe lehet sorolni a stílusutánczást.

A Rogers kontra Koons ügyben Jeff Koons egy szoborrá alakította át a Rogers által kiskutyákról készített képet. A fellebbviteli bíróság azt állapította meg, hogy a másolt mű indokolatlanul használta fel engedély nélkül az eredeti képet, tehát nem érdemel szabad felhasználási védelmet. Ezzel ellentétes döntés született a *Blanch kontra Koons ügyben*, ahol

¹⁰⁰ LEMLEY, Mark A.: *i. m.* 15. o.

¹⁰¹ PETRIDIS, Sotiris: *Postmodern Cinema and Copyright Law: The Legal Difference Between Parody and Pastiche*. Quarterly Review of Film and Video. Vol. 32. (2015) no. 8., 728. o.

¹⁰² PETRIDIS, Sotiris: *i. m.* 732. o.

¹⁰³ YAQUINTO, Giulio Ernesto: *The Social Significance of Modern Trademarks: Authorizing the Appropriation of Mark as Source Identifiers for Expressive Works*. Texas Law Review. Vol. 95. (2017) no. 3., 754. o.

¹⁰⁴ PETRIDIS, Sotiris: *i. m.* 733. o.

¹⁰⁵ TAN, Wee Liang: *i. m.* 147. o.

¹⁰⁶ PETRIDIS, Sotiris: *i. m.* 733. o.

Koons egy olyan kollázst készített, amely a Niagara-vízesésről, gyorséttermekről, női lábakról – kombinálva meztelen és patkolt lábakkal – készített képekből állt. A női lábakról készült képek Blanch fényképéről származtak. Koons az eredetihez képest megváltoztatta többek között a színeket, háttérrel, illetőleg méretet. A bíróság úgy ítélte meg, hogy új információk, meglátások tapasztalhatók Koons művén, tehát a másolt mű az eredetivel összevetve új értelmet nyert. Az új információk, meglátások által megváltozott a mű célja, az új esztétika pedig annak jellegét változtatta meg. A két ügy közötti különbség az, hogy Rogers esetében Koons nem igazán tett hozzá önálló gondolatokat az elsőként létezett alkotáshoz, míg Blanch esetében csak részben történt másolás, a másolt részeket pedig egy nagyobb egészbe építette bele.¹⁰⁷

1981-ben Lynn Goldsmith fotós képet készített a Newsweek számára Prince-ről, később pedig engedélyt adott a Vanity Fairnak arra, hogy egyszeri alkalommal művészi referenciaként használja a képet egy illusztrációhoz. A Vanity Fair Andy Warholt bérelte fel arra, hogy készítsen egy lila szitanyomatot, Warhol pedig ezen kívül még 15 vázlatot készített szitanyomattól, köztük egy narancssárga színűt. Prince 2016-os halála után a Condé Nast tízezer dollárért licencelte a narancssárga képet az *Andy Warhol Alapítvány a Vizuális Művészetekért* (továbbiakban: AWF). Goldsmith felhívta az AWF figyelmét arra, hogy véleménye szerint sérültek a szerzői jogai, mire válaszként az AWF beperelte Goldsmitht azon az alapon, hogy tisztességes felhasználásnak minősülnek Warhol művei, amiket Goldsmith képe alapján készített.¹⁰⁸ A Második Kerületi Bíróság értékelése alapján nem minősült az eset tisztességes felhasználásnak, mivel a szabad felhasználási teszt mind a négy tényezője Goldsmithnek kedvezett. Kérdéses, hogy mennyiben helyes, ahogy a bíróság értékelte Warhol munkáinak érdemét, és nem vett figyelembe például olyan szakértői véleményt, ami alapján esetleg érzékelhető lenne, hogy az esztétikai különbség milyen más új üzenettel ruházhatja fel a másolt művet. További probléma lehet, hogy a Bíróság összetévesztette a tényleges másolást az új cél hiányával.¹⁰⁹ A képet úgy is értékelhették volna, hogy Warhol megváltoztatta az eredetit legalább annyiban, hogy levágta a felsőtestet, így csak az arc látszik, azt pedig csak annyiban vette át, hogy végül szinte egy személytelen, maszkyszerű megjelenés jött létre, ami a „celebkultúra ikonikus emblémájává” vált.¹¹⁰ A Legfelsőbb Bíróság nemrég, 2023. május 18-

¹⁰⁷ TAN, Wee Liang: *i. m.* 152-154. o.

¹⁰⁸ LEWIS, Samuel: *The Frustrating Reality of Fair Use: AWF v. Goldsmith*, in: *Andy Warhol Foundation for the Visual Arts Inc v Goldsmith* (2023) (Elérhető: <https://www.jdsupra.com/legalnews/the-frustrating-reality-of-fair-use-awf-9969990/>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.14.)

¹⁰⁹ TAN, Wee Liang: *i. m.* 157. o.

¹¹⁰ TAN, Wee Liang: *i. m.* 158. o.

án megállapította, hogy az eredeti fotó és a szitanyomat ugyanazt a célt szolgálják és így fenntartotta, hogy ez a fajta felhasználás nem esik a szabad felhasználás körébe.

5. Kitekintés az Európai Unió gyakorlatára

A következőkben néhány EU-s ország tekintetében szeretnénk röviden bemutatni, hogy hogyan ültették át az InfoSoc-irányelvet, illetve az milyen változásokat hozott; mindezt néhány eseten keresztül ismertetve. Kitérünk a CDSM-irányelvre is, melyet 2021. június 7-ei határidővel kellett a tagállamoknak átültetniük nemzeti jogukba, azonban kiemelendő, hogy a megadott határidőre csak néhány állam tett így, köztük Németország, Franciaország, Hollandia és Magyarország is.¹¹¹ A korábban részletesen ismertetett Deckmyn-ügy kapcsán már említettük a Cofemel-ügy jelentőségét, amely ügyben hozott döntés iránymutatásul szolgált a későbbi joggyakorlat számára, így e rész második felében ebbe nyújtunk részletesebb betekintést.

5.1. A francia szabályozás

A **francia jogban** a szerzői jogi törvény külön kiemeli többek között a paródiát, a pastiche-t és a karikatúrát is, mint szabad felhasználási eseteket.¹¹² Ezeket már a korábban említett InfoSoc-irányelv előtt magában foglalta a törvény, így lényegében nem kellett változtatni a rendelkezésen.¹¹³ Ami a paródia szabályozását illeti, ezen a téren szükséges, hogy az átalakító jellegű legyen, ne lehessen összetéveszteni az eredeti művel, célja a közönség szórakoztatása, nevettetése legyen, illetve, hogy sem személyét tekintve, sem kereskedelmi szempontból ne sértse az eredeti mű szerzőjének jogait. Ezek alapján nem meglepő, hogy nem minősítette szabad felhasználási esetnek a bíróság azt az ügyet, amelyben egy francia magazin olyan módon használta fel Marcel Pagnol egyik filmjének képeit, hogy a színészek helyett divatos ruhákba öltöztetett próbababákkal rekreálta azokat. Az újraalkotás célja nem a közönség szórakoztatása volt, nem is az eredeti mű stílusának utánzása, egyszerűen csak egy reklámot hoztak létre a prêt-à-porter cikkek eladására. Ennek ellenére a kereskedelmi szempontokat tekintve itt sem mondható, hogy egyáltalán ne lehetne forgalomba hozni egy parodizált alkotást.¹¹⁴

¹¹¹ Simmons + Simmons: *The DSM Directive Two years on: is it in force?* 2021. szeptember 9. (Elérhető: <https://www.simmons-simmons.com/en/publications/cktct3gfi1tIs0b02r8s9vgfb/the-dsm-directive-two-years-on-is-it-in-force-#Germany>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.17.)

¹¹² MENDIS, D., KRETSCHMER, M.: *The Treatment of Parodies under Copyright Law in Seven Jurisdictions. A Comparative Review of the Underlying Principles*. The Intellectual Property Office. (2013) 18. o.

¹¹³ MEALE, D., ENGLAND, P.: *i. m.* 36. o.

¹¹⁴ MENDIS, D., KRETSCHMER, M.: *i. m.* 18-20. o.

Nem mindennapi eset az, ha egy eleve humoros művet parodizálnak. A Moulinsart Alapítvány Tintin karakterének szerzői jogi jogosultjaként azért perelte be a Leopard Masqué könyvkiadót, mert egy riporter Tintin kalandjait úgy alakította át, hogy azzal az akkor aktuális geopolitikai helyzetet mutassa be ironikus módon. Az Alapítvány egy francia szótár paródia definíciójára hivatkozott, amely szerint a paródia egy alapvetően komoly művet alakít át. A fellebbviteli bíróság elvetette az érvelést, rámutatva egy korábbi ügyre, amikor szabad felhasználási esetnek minősítették egy humorista magazin paródiáját. Ezen kívül annak veszélye sem állt fenn, hogy összetéveszthető lenne a paródia az eredeti Tintin kalandjaival.¹¹⁵

5.2. A német szabályozás

A *német szerzői jog* a franciával szemben nem tartalmazott külön nevesített paródia kivételt, amelyen az InfoSoc-irányelv 2003-as elfogadása sem változtatott, így a szerzői jogi törvény 23. paragrafusát – amely alapján a felhasználáshoz szükséges a mű eredeti szerzőjének beleegyezése – a 24. paragrafus korlátozta a szabad felhasználásról való rendelkezéssel, azonban nem határozta meg annak konkrét fogalmát. Ezek alapján, ha egy paródiát nem minősítettek szabad felhasználásnak, akkor az feltehetően sértette a szerzői jogot.¹¹⁶ A CDSM-irányelv átültetésével került be a szerzői jogi törvénybe kimondottan a paródia, a pastiche és a karikatúra, mint szabad felhasználási formák.¹¹⁷

A Legfelsőbb Szövetségi Bíróság hangsúlyozta a szükségesség követelményét, ami alapján akkor eshet valami a szabad felhasználás kategóriájába, ha valóban szükségesek az új alkotáshoz az átvett részek. Ezen kívül fontos, hogy az eredeti mű csupán inspirációként szolgáljon és kitűnjön az új mű egyedisége.¹¹⁸

Egy jelentős paródia-ügy az Asterix képregényfigurához kapcsolódik. Az alperes a *Falsches Spiel mit Alcolix* képregény kiadója és főszerkesztője volt, akinek Die Parodie című képregénye olyan történeteket és rajzokat tartalmazott, amelyek különféle módokon utaltak az Asterix rajzfilmsorozatra. Az első felperes tulajdonában állt az Asterix képregénysorozat, illetve az ahhoz kötődő figurák kizárólagos felhasználási jogai, a második felperes pedig az Asterix figurák, valamint rajzfilmek megrajzolója volt. A felperesek azt hangoztatták, hogy a történetek, illetve rajzok nem paródiának, hanem adaptációnak minősülnek, így nem eshetnek a szabad felhasználás körébe. Elsőfokon a felperesek javára született döntés, a fellebbviteli

¹¹⁵ MENDIS, D., KRETSCHMER, M.: i. m. 20. o.

¹¹⁶ MENDIS, D., KRETSCHMER, M.: i. m. 29. o.

¹¹⁷ Simmons + Simmons: *Uo.*

¹¹⁸ MENDIS, D., KRETSCHMER, M.: i. m. 30. o.

bíróság pedig megerősítette, hogy az Asterix és Obelix, mint grafikusán ábrázolt karakterek szerzői jogi védelem alá esnek, valamint elrendelte, hogy az alperes nem értékesítheti képregényét. Harmadfokon arra világított rá a bíróság, hogy a szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezések korlátozhatják a véleménynyilvánítás szabadságát, ezért visszautalta az ügyet a másodfokú bírósághoz, felszólítva arra, hogy vizsgálja meg, hogy a híresebb karaktereken alapuló karakterek – mint amilyen Asterix is –, megfelel-e a szabad felhasználás tesztjének. Megállapították, hogy ezt a szempontot a paródiát és az eredeti képregényt is ismerő olvasók szemszögéből kell szemügyre venni.¹¹⁹

A CDSM-irányelv átültetését követően egy pastiche ügygel kapcsolatban kellett döntést hoznia a bíróságnak. Az ügyben az alperes egy német festőművész volt, akinek egy olajfestményén a háttérben látható rózsaszín cseresznyefáról egy londoni művész felismerte, hogy az a „Felperzselt föld” (eredeti címén: Scorched Earth) digitális grafikáról származik. A bíróság kiemelte, hogy a német szerzői jogi törvény 51. paragrafusa alapján megengedett a digitális alkotásokban az ismételt felhasználás, valamint a digitális grafika olajfestményen történő megjelenítése is. Az eset kapcsán úgy értékelték, hogy bárki számára felismerhető az, hogy a kép egy új kontextusba került. Végül az alperes javára született döntés, mivel nem egyszerűen lemásolta a cseresznyefát, hanem saját kezével, ecsettel átültette azt egy másik képbe, egy kollázs részévé téve azt. A képnek más üzenete volt, mint az eredeti műnek, egyedi alkotást hozott létre, amivel kereskedelmi érdekeket sem sértett.¹²⁰

5.3. A holland szabályozás

A **holland szerzői jogi törvény** kimondottan elismeri a paródiát, a pastiche-t és a karikatúrát is, mint szabad felhasználási eseteket. A törvény egy elég általános klauzulát fogalmaz meg a felhasználást tekintve, mégpedig, hogy az csak akkor minősülhet szabad felhasználásnak, ha „összhangban van azzal, amit a társadalmi szokások szabályai szerint általában szankcionálni szoktak”.¹²¹

Korábban a véleménynyilvánítás szabadsága általában háttérbe szorult a szerzői joggal szemben, azonban az 1990-es évek végén egyre többször merült fel a kettő közti egyensúly megkérdőjelezése.¹²²

¹¹⁹ MENDIS, D., KRETSCHMER, M.: *i. m.* 30-31. o.

¹²⁰ BISCHOFF, Susan: *The dawn of pastiche: First decision on new German copyright exception*. Kluwer Copyright Blog, 2023. június 7. (Elérhető: <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2023/06/07/the-dawn-of-pastiche-first-decision-on-new-german-copyright-exception/>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.17.)

¹²¹ MENDIS, D., KRETSCHMER, M.: *i. m.* 41.o.

¹²² MENDIS, D., KRETSCHMER, M.: *i. m.* 42.o.

A *Harry Potter v. Tanja Grotter per* azelőtt indult, hogy Hollandia átültette volna az uniós irányelvet. Az ügyben az alperes Demitri Yemets volt, aki Tanja Grotter and the Magic Double Bass művével kívánta parodizálni J. K. Rowling *Harry Potter és a bölcsek köve* című könyvét. Az alperesek arra alapozták védelmüket, hogy a Rowling írásában megjelenő fogalmak – mint például a varázserő vagy az árva –, olyanok, amelyeket bárki használna a hétköznapiakban, nem lehet őket kisajátítani, valamint céljuk a Harry Potter kultusz és az azt körülvevő üzletiesedés parodizálása volt. A bíróság a két könyv vizsgálata után arra jutott, hogy Yemets műve nem egy paródia, hanem az eredeti adaptációja. Érvelése alapján a másolt mű nem volt elég humoros ahhoz, hogy paródiának lehessen nevezni, illetve felmerült a két mű közti kereskedelmi jellegű verseny is, így jogsértést állapított meg.¹²³

Az InfoSoc-irányelvet 2004-ben ültették át a holland jogba, amely után jóval nagyobb hajlandósággal döntöttek a bíróságok a paródiák javára. Ezt a *Darfurnica-ügy* is tükrözi, amelyben az alperes Nadia Plesner volt, aki Paris Hiltont kívánta parodizálni oly módon, hogy egy afrikai (dárfüri) gyermeket a Hiltonra jellemző módon egy rózsaszínbe öltöztetett Chihuahua-val és Louis Vuitton táskával a kezében jelenített meg Simple Living művében. Indoklása szerint, ha egy dizájnertáska és egy csúnya kiskutya elég egy magazin címlapjára kerüléshez, akkor érdemes megpróbálkozni ezzel a módszerrel olyan emberek esetében, akik valóban megérdemlik a figyelmet. 2008-ban az alperes „Simple Living” illusztrációval ellátott pólókat és plakátokat adott el egy dárfüri áldozatok megsegítésével foglalkozó szervezetnek, a Louis Vuitton pedig jelezte, hogy Plesner sértette szerzői jogait és védjegyüket, később pedig jó hírnevének megsértését hangoztatta. A felek az EJEE-ben deklarált alapvető jogokra hivatkoztak; Plesner a véleménynyilvánítás szabadságára, míg a felperes a tulajdonvédelemre. A hágai bíróság úgy értékelte, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága felülmúlja azt, hogy nyugalomban élvezhesse tulajdonjogait a felperes, hozzátéve, hogy mivel egy meglehetősen ismert vállalatról van szó, így szélesebb az a spektrum a felhasználást tekintve, amit el kell viselnie, mint más felpereseknek. A bíróság végül az eljárás költségeinek viselésére a felperest kötelezte.¹²⁴

Mivel a holland szerzői jogi törvényben a CDSM-irányelv átültetésekor már kimondottan szerepelt a paródia, a pastiche és a karikatúra, mint kivételek, így ezen a területen nem hozott sok változást az implementálás.¹²⁵

¹²³ MENDIS, D., KRETSCHMER, M.: *i. m.* 43.o.

¹²⁴ MENDIS, D., KRETSCHMER, M.: *i. m.* 44-45. o.

¹²⁵ Simmons + Simmons: *Uo.*

5.4. A Cofemel-ügy

A nagy jelentőségű *Cofemel-ügy* 2013-ban kezdődött, amikor is a G-Star ruházati cikkekkel foglalkozó vállalat azzal vádolta a Cofemel divatmárkát, hogy egyes ruhadarabok tekintetében szerzői jogokat sértett azok terveinek felhasználásával. A G-Star álláspontja szerint az ötleteik olyan műveknek minősülnek, melyek jogosultak szerzői jogi védelemre. Ezzel szemben a Cofemel amellett érvelt, hogy nem minősülnek ilyennek árucikkeik. Az ügy eljutott a portugál Legfelsőbb Bíróságig, ahol is felmerült az a kérdés, hogy az eredetiség mely szintje szükséges ahhoz, hogy védelemben részesíthető legyen egy alkotás. Az Európai Unió Bíróságához fordultak azzal a kérdéssel, hogy ellentétes-e az uniós joggal az, ha a tagállamok az eredetiségen kívül más követelményt fűznek ahhoz, hogy egy formatervezési mintaalkotásnak szerzői jogi védelmet biztosítsanak.¹²⁶

A Cofemel-ügyben hozott döntést szinte előkészítették az azelőtti ügyekben keletkezett határozatok. A Flos-ügyben úgy határozott az EUB, hogy amennyiben az InfoSoc-irányelv alapján oltalomban részesül egy mű, akkor nem hozhatnak ezzel ellentétes döntést a tagállami bíróságok¹²⁷ és nem határozhatnak meg az uniós követelményeken túl továbbiakat a védelemben részesítéshez.¹²⁸ Az Infopaq-ügy kapcsán pedig kijelentette, hogy nem lehetséges az, hogy az egyes tárgyakra különböző védelmi normák kerüljenek alkalmazásra.¹²⁹

Az egyik legfontosabb kérdés, melyet el kellett dönteni a Cofemel-ügy kapcsán, az az, hogy pontosan mi is a „mű” fogalma. Arra a következtetésre jutottak, hogy ehhez két kumulatív feltételnek kell teljesülnie. Az első, hogy eredeti tárgynak kell létrejönnie, tehát a szerző saját szellemi alkotásának, melynek megvalósítását nem korlátozza semmiféle szabály.¹³⁰ A második, hogy a szellemi alkotás kifejeződésének objektíve azonosíthatónak kell lennie, tehát a felismerhetősége nem függhet szubjektivitástól.¹³¹ Amennyiben egy alkotás megfelel ennek a két eredetiség követelménynek, az automatikus védelem eredményez.¹³²

Több uniós tagállam szerzői joga is módosításra szorult, mivel azok nem voltak összhangban a Cofemel-ügyben hozott döntéssel, így többek között az Egyesült Királyságban,

¹²⁶ WITTON, S., CLARK, S.: *Cofemel v G-Star Raw (C-683/17) and its effect on UK copyright law before and after Brexit*. Bristows, 2020. április 15. (Elérhető: <https://www.bristows.com/viewpoint/articles/cofemel-v-g-star-raw-c-683-17-and-its-effect-on-uk-copyright-law-before-and-after-brex-it/>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.22.)

¹²⁷ ROSATI, Eleonora: *The Cofemel decision well beyond the 'simple' issue of designs and copyright*. The IPKat, 2019. szeptember 17. (Elérhető: <https://ipkitten.blogspot.com/2019/09/the-cofemel-decision-well-beyond-simple.html>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.22.)

¹²⁸ WITTON, S., CLARK, S.: *Uo.*

¹²⁹ ROSATI, Eleonora: *Uo.*

¹³⁰ ROSATI, Eleonora: *Uo.*

¹³¹ WITTON, S., CLARK, S.: *Uo.*

¹³² ROSATI, Eleonora: *Uo.*

Portugáliában, Olaszországban és Németországban is. A probléma főként az volt, hogy többletfeltételeket határoztak meg ahhoz, hogy egy mű szerzői jogi oltalomban részesüljön, többször az esztétikai hatáshoz kötve azt.¹³³

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy az eredetiség vált annak követelményévé, hogy valami szerzői jogi védelemben részesíthető mű legyen és az egyes uniós tagállamok tekintetében szükséges az, hogy egységesen alkalmazzák a jogot.

¹³³ WITTON, S., CLARK, S.: *Uo.*

Záró gondolatok

A fentebb tárgyaltak alapján láthattuk, hogy mind a pastiche, mind a paródia-kivételre tekintettel igencsak eltérő értelmezésekkel, illetve döntésekkel találkozhatunk szemben magunkat, hiszen bizonyos esetekben egyáltalán nem egyértelmű annak megítélése, hogy adott ügyben a konkrét körülményekre tekintettel mi minősülhet a szabad felhasználás ezen kategóriáiba illőnek.

Kérdésként merülhet fel, hogy a hazai szerzői jogi szabályozásba implementált „újtonságok” mennyiben fogják befolyásolni joggyakorlatunkat, végső soron rávilágítva arra, hogy szükséges volt-e a szabad felhasználási esetek körének ezirányú bővítése, avagy sem. Vajon több olyan esettel szembesülhetünk majd, amelyben a paródia-kivételre való hivatkozás megfelelő védekezésül szolgálhat egy jogvita esetén?

Láthattuk, hogy számos testületi döntés a szubjektív értelmezés függvénye, és a szóban forgó kivételek tekintetében a különböző államok megítélése korántsem egységes.

Jövőbeli céljaink közé tartozik, hogy a magyar joggyakorlat gyarapodásával és fejlődésével kizárólagosan a hazai gyakorlatra fektessünk nagyobb hangsúlyt. Úgy gondoljuk, hogy egy kielégítő alapot teremtettünk ehhez, amely elengedhetetlen mind a dolgozatunkban érintett kivételek megfelelő értelmezéséhez, mind pedig a jövőbeli kutatásunk eredményessége szempontjából.

Felhasznált irodalom

Szakirodalom:

- (1) BHUSARI, Radhika: *Fair Dealing under the Copyright Law: A Critical Analysis*. International Journal of Law Management & Humanities. Vol. 5. (2022) no. 1.
- (2) BUTTERFIELD, Toby: *Moving beyond Transformativeness: How Courts Evaluate the Purpose and Character of Secondary Uses*. Journal of the Copyright Society of the USA. Vol. 65. (2018) no. 2.
- (3) FALUDI Gábor: *A paródia a szerzői jogban*. Tanulmányok a 65 éves Lenkovics Barnabás tiszteletére. Budapest: Eötvös József Kiadó, Győr, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, 2015. 94-120.
- (4) FLAHERTY, Ruth: *Fair Dealing in a Fandemic: How Pastiche can be used to Clarify the Position of User-Generated Content*. European Journal of Law and Technology, Vol 13 No.1, 2022.
- (5) HERMAN, Alexander: *The Year of Living Exceptionally: New Copyright Exceptions in UK Law*. Art Antiquity and Law, vol. 19, no. 4, December 2014, 303-314.
- (6) HUDSON, Emily: *The Pastiche Exception in Copyright Law: A Case of Mashed-Up Drafting?* Intellectual Property Quarterly, 2017/4, 346-368. (Elérhetőség: https://kclpure.kcl.ac.uk/portal/files/80964030/The_Pastiche_Exception_in_HUDSON_Accpeted2017_GREEN_AAM.pdf)
- (7) KAMPANTAI, Andromachi: *Trademark Parody: Limit to the Concept of Dilution or Inherent Right of the Public*. Legal Issues Journal. Vol. 3. (2015) no. 1.
- (8) KASPARIE, Alexander J.: *Freedom of Trademark: Trademark Fair Use and the First Amendment*. University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law. Vol. 18. (2016) no. 5.

- (9) LÁBODY Péter: *Szerzői jogi „user-szabadságok” a globális tartalommegosztó platformokon*. In *Medias Res*, X. évf. 1. sz. 2021, 102-127.
- (10) LEMLEY, Mark A.: *Fame, Parody, and Policing in Trademark Law*. Mich. St. L. Rev. Vol. 2019. no. 1.
- (11) MCCUTCHEON, Jani: *Shazam v Only Fools and Horses: A Critique of the Classification of Literary or Dramatic Characters as Independent Copyright Works*. Modern Law Review, 2023. (DOI: 10.1111/1468-2230.12833)
- (12) MEALE, Darren; ENGLAND, Paul: *Barry Trotter and the Infringement of Copyright - Parody Rules in the UK*. Managing Intellectual Property, 2008, 34-39.
- (13) MENDIS, D., KRETSCHMER, M.: *The Treatment of Parodies under Copyright Law in Seven Jurisdictions. A Comparative Review of the Underlying Principles*. The Intellectual Property Office. (2013)
- (14) MEZEI Péter: *Szabad felhasználás és kultúra - Észrevételek a Gowers-jelentéssel kapcsolatban*. Debreceni Jogi Műhely, 2008. évi (V. évfolyam) 1. szám, Különszám, 2008.
- (15) PETRIDIS, Sotiris: *Postmodern Cinema and Copyright Law: The Legal Difference Between Parody and Pastiche*. Quarterly Review of Film and Video. Vol. 32. (2015) no. 8.
- (16) RAMALHO, Ana: *Parody in trademarks and copyright: has humour gone too far?* Cambridge Student Law Review, 2009, 58-74.
- (17) SEUCAN, Andrea: *The concept of parody*. Juridical Tribune Volume 5, Issue 1, June 2015.
- (18) SEVILLE, Catherine: *The space needed for parody within copyright law: reflections following Deckmyn*. National Law School of India Review 27, no. 1 (2015): 1-16.

- (19) SILVERMAN, Iona: *The Parody Exception Analysed*. Managing Intellectual Property, 2015, 26-30.
- (20) SINHA, N., JAGAWANSHI, P.: *The Stance of Parody under Copyright Law*. International Journal of Law Management & Humanities. Vol. 3. (2020) no. 2.
- (21) TAN, Wee Liang: *Fair Use for Parody, Satire, Caricature and Pastiche*. Sing. L. Rev. Vol. 39. (2021-2022)
- (22) TÓSZEGI Zsuzsanna: *A digitális fekete lyukak kialakulásától az Európai Unió irányelvein át a magyar szerzői jogi törvény módosításáig*. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 69. évfolyam 8. szám, 2022, 493–503. (Elérhető: <https://doi.org/10.3311/tmt.13199>)
- (23) UJHELYI Dávid: *A politikai paródia célját szolgáló felhasználások szerzői jogi megítélése*. In Medias Res - A Journal on Press Freedom and the Rules of the Public Sphere 2022, no. 1 (July 2022): 49-65.
- (24) UJHELYI Dávid: *Értem a viccet, csak nem szeretem, avagy van-e szükség paródiakivételre a magyar szerzői jogban?* Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, (122.) évfolyam 3. szám, 2017.
- (25) UJHELYI Dávid: *Hatályba lépett a szerzői jogról szóló törvény módosítása*. Szerzői jog a 21. században, 2021. június 1. (Elérhető: <https://copy21.com/2021/06/hatalyba-lepett-a-szerzoi-jogrol-szolo-torveny-modositasa/>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.10)
- (26) VAN DER WALT, A. J., SHAY, R. M.: *Parody as a Means to Advance the Objectives of Copyright Law*. South African Mercantile Law Journal, vol. 25, no. 1., 2013, 1-12.

- (27) YAQUINTO, Giulio Ernesto: *The Social Significance of Modern Trademarks: Authorizing the Appropriation of Mark as Source Identifiers for Expressive Works*. Texas Law Review. Vol. 95. (2017) no. 3.

Jogszabályok, határozatok, iránymutatások:

- (28) Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 Irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról (CDSM-irányelv)
- (29) Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK Irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról (InfoSoc-irányelv)
- (30) A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakértői véleménye: SzJSzT-07/19. (Elérhető: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_7_2019.pdf)
- (31) Constitution of the United States, First Amendment – Az Egyesült Államok Alkotmánya, Első Alkotmánykiegészítés (Elérhető: <https://constitution.congress.gov/constitution/amendment-1/>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.15.)
- (32) Copyright, Designs and Patents Act 1988.
- (33) Copyright Law of the United States and Related Laws Contained in Title 17 of the United States Code, 107. §, (2022)
- (34) C-201/13. sz. ügy: A Hof van Beroep te Brussel (Belgium) által 2013. április 17-én benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelem — Johan Deckmyn és a Vrijheidsfonds vzw kontra Helena Vandersteen és társai

- (35) Határozatok Tára: Pedro Cruz Villalón főtanácsnok indítványa, 2014. május 22.
(Elérhetőség: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:62013CC0201&from=EN>)
- (36) Ítélet a C-201/13. sz. ügyben (ECLI:EU:C:2014:2132) (Elérhetőség: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=157281&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=3843110>)
- (37) Lanham Act 1946.
- (38) Shazam Productions v. Only Fools The Dining Experience [2022] EWHC 1379 IPEC
- (39) 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról

Internetes források:

- (40) A magyar nyelv értelmező szótára (Elérhető: <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara>, utolsó elérés dátuma: 2023. 09. 09.)
- (41) Anna Patricia Pichay: What is trademark policing and why is it important? (Elérhető: <https://www.redpoints.com/blog/what-is-trademark-policing/>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.15.)
- (42) BISCHOFF, Susan: *The dawn of pastiche: First decision on new German copyright exception*. Kluwer Copyright Blog, 2023. június 7. (Elérhető: <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2023/06/07/the-dawn-of-pastiche-first-decision-on-new-german-copyright-exception/>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.17.)
- (43) Cambridge Dictionary (Elérhető: <https://dictionary.cambridge.org/>, utolsó elérés dátuma: 2023. 09. 09.)

- (44) CZÉKUS Domonkos: *Paródia kivétel a szerzői jogban – Itthon is bevezethetik.* Arsboni, 2021. január 22. (Elérhető: <https://arsboni.hu/parodia-kivetel-a-szerzoi-jogban-itthon-is-bevezethetik/>, utolsó elérés dátuma: 2023. 04. 04.)
- (45) Copyright in characters (Shazam v Only Fools The Dining Experience), 2022. (Elérhetőség: <https://www.bristows.com/viewpoint/articles/copyright-in-characters-shazam-v-only-fools-the-dining-experience/>, utolsó elérés dátuma: 2023. 10. 10.)
- (46) ERICKSON, Kris: Parody & Pastiche. (Elérhető: <https://www.copyrightuser.org/understand/exceptions/parody-pastiche/>, utolsó elérés dátuma: 2023. 09. 01.)
- (47) Justia US Law: The Radiance Foundation, Inc. v. NAACP (Elérhető: <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/ca4/14-1568/14-1568-2015-05-19.html>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.15.)
- (48) Legal Information Institute: dilution (trademark) (Elérhető: [https://www.law.cornell.edu/wex/dilution_\(trademark\)](https://www.law.cornell.edu/wex/dilution_(trademark)), utolsó elérés dátuma: 2023.10.14.)
- (49) LOVALL, Erin K.: *The Supreme Court of Portugal Issued a Judgement in the Cofemel v. G-Star Case Regarding Issue of Copyright Protection for "Aesthetic Effects"*. American Society of International Law, 2019. szeptember 12. (Elérhető: <https://www.asil.org/ILIB/supreme-court-portugal-issued-judgment-cofemel-v-g-star-case-regarding-issue-copyright>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.22.)
- (50) MasterClass: Pastiche vs. Parody: Examples of Pastiche and Parody. 2022. (Elérhető: <https://www.masterclass.com/articles/pastiche-vs-parody>, utolsó elérés dátuma: 2023. 09. 01)
- (51) ROSATI, Eleonora: *UK court discusses copyright protection of fictional characters and defences for parody and pastiche.* 2022. (Elérhetőség: <https://ipkitten.blogspot.com/2022/06/uk-court-discusses-copyright-protection.html>, utolsó elérés dátuma: 2023. 10. 10.)

- (52) ROSATI, Eleonora: *The Cofemel decision well beyond the 'simple' issue of designs and copyright*. The IPKat, 2019. szeptember 17. (Elérhető: <https://ipkitten.blogspot.com/2019/09/the-cofemel-decision-well-beyond-simple.html>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.22.)
- (53) Simmons + Simmons: *The DSM Directive Two years on: is it in force?* 2021. szeptember 9. (Elérhető: <https://www.simmons-simmons.com/en/publications/cktct3gfi1tIs0b02r8s9vgfb/the-dsm-directive-two-years-on-is-it-in-force-#Germany>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.17.)
- (54) LEWIS, Samuel: *The Frustrating Reality of Fair Use: AWF v. Goldsmith, in: Andy Warhol Foundation for the Visual Arts Inc v Goldsmith* (2023) (Elérhető: <https://www.jdsupra.com/legalnews/the-frustrating-reality-of-fair-use-awf-9969990/>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.14.)
- (55) WITTON, S., CLARK, S.: *Cofemel v G-Star Raw (C-683/17) and its effect on UK copyright law before and after Brexit*. Bristows, 2020. április 15. (Elérhető: <https://www.bristows.com/viewpoint/articles/cofemel-v-g-star-raw-c-683-17-and-its-effect-on-uk-copyright-law-before-and-after-brexite/>, utolsó elérés dátuma: 2023.10.22.)